

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

David KRUPP

3. ročník: kombinovaná forma

studijního oboru speciální pedagogika pro výchovné pracovníky

Kriminalita mládeže v Moravskoslezském kraji

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne 26. června 2010

David Krupp

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce Mgr. Miroslavu Dopitovi, Ph.D. a to nejen za podnětné vedení a cenné připomínky, ale především za ochotu a trpělivost při dokončování bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1 VĚKOVÁ SPECIFIKA A DELIKVENCE: OPERACIONALIZACE POJMŮ	7
1.1 VÝZNAM A VZTAH POJMŮ DÍTĚ, MLADISTVÝ A MLÁDEŽ	7
1.2 VYMEZENÍ A VZTAH POJMŮ KRIMINALITA, DELIKVENCE A PROTIPRÁVNÍ ČIN	8
2 ETIOLOGIE DELIKVENCE DĚTÍ A MLÁDEŽE	10
2.1 ENDOGENNÍ PŘÍČINY	10
2.2 EXOGENNÍ PŘÍČINY	14
3 PREVENCE KRIMINALITY U DĚTÍ A MLÁDEŽE	24
3.1 DRUHY PREVENCE KRIMINALITY	24
3.2 STRUKTURA PREVENCE KRIMINALITY	26
3.3 SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE	28
4 TRESTNÍ ŘÍZENÍ SE ZAMĚŘENÍM NA MLÁDEŽ	30
4.1 VYMEZENÍ TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI ZSM	31
4.2 SPECIALIZACE POLICISTŮ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ VE VĚCHEM MLÁDEŽE	32
4.3 SPOLUPRÁCE POLICIE ČR S DALŠÍMI INSTITUCEMI	33
4.4 SPECIFIKA PÁCHANÉ TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽE	35
5 VÝVOJ TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽE NA ÚZEMÍ ČR	37
5.1 NEJČASTĚJI PÁCHANÁ TRESTNÁ ČINNOST MLÁDEŽE NA ÚZEMÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE	38
6 ZÁVĚR	46
RESUMÉ	47
LITERATURA	48
ANOTACE	50

Úvod

Kriminalita mládeže je závažnou problematikou provázející každou vyspělou společností. Mladí pachatelé vzhledem ke svému věku rozšiřují okruh potenciálních nositelů nebezpečí páchaní trestné činnosti i v budoucnosti, pokud se s nimi nebude systematicky pracovat a pozitivně stimulovat společensky přijatelným směrem.

Téma práce je úzce spjato se studijním oborem speciální pedagogika, konkrétně s etopedií, a navíc mě provází i při výkonu povolání policisty, zařazeného ve službě kriminální policie a vyšetřování v Novém Jičíně. Jsem přesvědčen, že jde o téma které není problémem jedinců, ale i problémem společenským. Je třeba hledat příčiny a zejména možnosti nápravy kriminality mládeže. Ač se to tak nemusí na první pohled jevit, téměř každý z nás má možnost tento stav ovlivnit, a to zejména v ranném období vývoje dítěte, vytvořením láskyplné a pozitivní atmosféry v rodině, zájmem o své potomky a mnoha dalšími okolnostmi. Pokud si však někdo myslí, že se jej toto téma přímo nedotýká, protože není rodič, tak se v zásadě mýlí. Dotýkají se ho nejen sociální důsledky negativního jednání, kdy se může stát např. obětí trestného činu páchaného mládeží, ale také důvody ekonomické.

Cílem práce je seznámit s problematikou kriminality mládeže, s možnými způsoby prevence již od raného dětství a přiblížit práci policie a dalších institucí činných v řízení s mládeží v rámci zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Teoretickou část doplním porovnáním vývoje trestné činnosti mládeže v Moravskoslezském kraji s celorepublikovým trendem.

V bakalářské práci se zaměřuji zejména na endogenní a exogenní faktory ovlivňující páchaní protiprávních činů mladistvými. Mnohé z těchto faktorů je možno správným, ale i nesprávným působením ovlivnit a tím dospívajícího jedince nasměrovat společensky žádoucím, ale i nežádoucím směrem. Je třeba dítěti vtisknout společensky uznávané hodnoty, kterými se v průběhu života bude řídit a které v budoucnu pozitivně ovlivní jeho život a tím i blaho společnosti. Svoji roli sehrávají i preventivní opatření, zamezující páchaní trestné činnosti mládeží, a proto nastíním i preventivní situaci v rámci ČR.

V kontextu výše uvedeného je důležitá právní úprava kriminality mládeže, kterou se zabývá zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, jenž je speciální právní úpravou v trestních věcech mládeže. Čtenáře seznámím s koncepcí této právní úpravy, specializací pracovníků Policie ČR, kteří se touto problematikou zabývají včetně jejich spolupráce s dalšími institucemi, zejména orgánem sociálně právní ochrany dětí a Probační a mediační služby. Upozorním na specifika

páchání trestné činnosti dětmi a mladistvými.

V poslední části práce rozeberu vývoj dětské kriminality na území ČR a Moravskoslezského kraje a porovnáám je, včetně rozboru nejčastěji páchané trestné činnosti. K dosažení cíle práce jsem použil metody studia odborné literatury týkající se vytyčené problematiky včetně studia právních norem ČR a rozboru a srovnání statistických údajů kriminality mládeže v ČR a Moravskoslezském kraji.

1 Věková specifika a delikvence: operacionalizace pojmů

Téma práce vyžaduje na počátku objasnit odbornou terminologii s níž budeme dále pracovat. Jedná o pojmy, které mají právní relevanci, a to zejména v rovině běžného jazyka používaná označení dítě, mladistvý a mládež a v rovině právní terminologie termíny kriminalita, delikvence a protiprávní čin.

1.1 Význam a vztah pojmů dítě, mladistvý a mládež

V souvislosti s cílem práce je třeba vymezit základní pojmy a významy, tak jak budou v práci používány. Jedná se především o pojmy dítě, mladiství, mládež. K vymezení pojmů lze přistupovat z řady disciplín, ať již psychologie, pedagogiky nebo sociologie. Uvedené disciplíny akcentují psychický vývoj jedince (psychologie), věk charakteristický pro určitý stupeň školní docházky (pedagogika) a nebo subkulturu dětí a mládeže či dospělých (sociologie). Úhel pohledu, který volíme v předkládané práci, je úhlem mezinárodních právních norem a české legislativy.

Pojem **dítě** můžeme vymezit podle mezinárodní *Úmluvy o právech dítěte*, kde je v článku 1 uvedeno, že dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Český *trestní zákoník č. 40/2009 Sb. ve znění platných předpisů*, koresponduje s výše uvedenou úmluvou a jako dítě taktéž vymezuje osobu, která nedovršila osmnácti let věku. Nicméně trestní zákoník zmiňuje i kategorii osob mladistvých, což jsou děti ve věku 15 až 18 let, ke kterým se pojí ustanovení § 109 trestního zákoníku. Úmluva o právech dítěte tuto kategorii nezná.

V *zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (dále jen zákon č. 218/2003 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže)*, jenž upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, je v § 2 odst. 1 písm. b) jako dítě uvedena osoba, která v době spáchání činu jinak trestného, nedovršila patnáctý rok věku. Podle § 89 cit. zákona **není dítě mladší patnácti let trestně odpovědné** a dopustí-li se činu jinak trestného učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě.

Pojem dítě se užívá také v *Listině základních práv a svobod*, v *zákoně o rodině*, *zákoně o sociálně-právní ochraně dětí* i *zákoně o přestupcích*. Tyto normy převážně dítětem rozumí „nezletilá osoba“ (v souladu s pojmem „nezletilý“ podle občanského

zákoníku, tedy dovršením osmnácti let věku).

Pro účely své bakalářské práce se budu držet vymezení pojmu, který je uveden v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.

V české legislativě se objevuje vedle pojmu dítě i pojem **mladistvý**. Podle § 2 odst. 1 písm. c) zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže se mladistvým rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok věku a nepřekročil osmnáctý rok věku.

V § 5 cit. zákona jsou uvedeny podmínky odpovědnosti mladistvého, kde je uvedeno, že mladiství, který v době spáchání činu nedosáhl také rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost jednání nebo své jednání ovládat, není za tento čin trestně odpovědný.

Zastřešujícím pojmem pro děti mladistvé může být termín **mládež**. Mládeží se podle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže rozumí obě výše uvedené skupiny osob, tedy děti a mladiství. Z hlediska věku jde tedy o skupinu osob do osmnáctého roku věku.

1.2 Vymezení a vztah pojmů kriminalita, delikvence a protiprávní čin

S ohledem na název a cíl práce je však třeba vymežit i další pojmy, které jsou již ryze právního charakteru, ale jsou používány i v běžném, hovorovém, jazyce. Zaměříme se především na význam a vztah termínů jako je kriminalita, delikvence, a protiprávní čin.

Kriminalitu neboli zločinnost, můžeme definovat jako výskyt chování, které je v dané společnosti trestné. Slavomil Fischer a Jiří Škoda (2009, s. 156) dodávají, že se jedná o souhrn trestných činů, které se v konkrétní společnosti vyskytly a vyskytují. Jedná se o činy a chování sankcionované podle zákona, a to jak zjevné, tak latentní. V současné právní úpravě to tedy jsou trestné činy.

Širším pojmem než kriminalita je **delikvence**. Jde o pojem označující protiprávní jednání a zahrnující:

1. vedle skutku trestných i jednání obecně nižší společenské nebezpečnosti, jako jsou přestupky, jiné správní delikty, tedy skutky, které zakládají odpovědnost za náhradu škody v občanském právu.
2. do delikvence je zahrnována také prekriminalita neboli dětská kriminalita, tedy

činnost, které se dopouštění osoby před dosažením trestní odpovědnosti a která, pokud by ji spáchala osoba starší, by byla považována za trestný čin. U nás jde o věkovou hranici do dovršení patnácti let věku dítěte (Zoubková, Nikl, Černíková, 2001, s 85-87).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže dále hovoří o pojmu **protiprávní čin**, kterým se podle § 2 odst. 2 písm. a) zákona č. 218/2003 rozumí **provinění, trestný čin a čin jinak trestný**.

Provinění je v § 6 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže vymezeno jako trestný čin spáchaný mladistvým, tedy osobou, která dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok věku.

Pojem **trestný čin** je vymezen v § 13 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, kde je uvedeno, že trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené ve zvláštní části tohoto zákona (tj. trestního zákoníku). K trestní odpovědnosti je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.

Trestné činy se podle § 14 dělí na **přečiny a zločiny**.

Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.

Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákoníku přečiny; *zvláště závažnými zločiny* jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

Činem jinak trestným se obecně rozumí čin, který je relativně ve smyslu trestněprávních předpisů beztrestný, i když jinak, tj. Za jiných okolností by byl trestným činem. Jde tedy o čin společensky škodlivý naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, který není trestným z důvodu nedostatku věku, přičetnosti, nebo potřebného stupně rozumové a mravní vyspělosti, aby dítě nebo mladistvý mohl rozpoznat povahu a závažnost spáchaného činu a ovládat svoje jednání.

2 Etiologie delikvence dětí a mládeže

Zkoumání osobnosti pachatele je nesmírně obtížné, neboť chování člověka (tedy i delikventní) je podmíněno velice komplexně. Jistě i proto doposud neexistuje jednotná koncepce osobnosti delikventa.

Dítě přichází na svět do konkrétních sociálních podmínek s určitým genetickým vybavením a určitými dispozicemi, které jsou předem těžko jednoznačně odhadnutelné. Některé sociálně nepřijatelné reakce se upravují až v závislosti na jeho biologickém a psychickém zrání či získávají trvalejší ráz, jak uvádí Oto Novotný a Josef Zapletal (2004, s. 388).

Pohledy na příčiny delikventního chování nebyly v minulosti vždy jednotné. Například v době osvícenského racionalismu, byla lidská bytost považována za „nepopsanou tabuli“ na níž výchova může napsat téměř cokoli, tedy že jednice je možno dalekosáhle „programovat“. Oproti tomu v druhé polovině 19. století dosáhla velkého ohlasu pozitivistická škola kriminologie, zabývající se biologickými teoriemi delikventního chování, která se snažila o identifikaci zločineckých typů na základě měřitelných anatomických charakteristik. Za zakladatele této teorie lze považovat reprezentanta italské kriminologické školy Cesara Lombrosa (1835-1909). Dnes jsou již tyto přístupy překonány a novější chápání připisuje sociálněpatologickému chování multifaktoriální podmíněnost vnějších a vnitřních činitelů. Vychází z koncepce osobnosti jako bio-psycho-sociální jednotky, kde je důležitá vzájemná interakce jednotlivých činitelů (srov. Komenda 1999).

Příčiny dětské delikvence tedy můžeme rozdělit do dvou základních skupin: **vnitřních (endogenních) a vnějších (exogenních).**

2.1 Endogenní příčiny

Endogenní příčiny jsou ty, které vznikly účinkem vnitřních vlastností organismu. Člověk si při svém narození přináší na svět určité dispozice, které ve většině případů nejsou ani špatné ani dobré. O těchto dispozicích lze pouze konstatovat, že některé z nich jsou rizikovější než jiné (Novotný, Zapletal 2004, s. 389). Endogenní příčiny delikventního chování můžeme rozdělit na **vlivy biologické a vlivy osobnostní**, které spolu velmi blízce souvisí. Přesto považuji za nutné oba tyto faktory podrobněji rozebrat.

Biologické (dědičné) **vlivy**, tedy genetická zakotvenost lidského chování je současnými společenskými vědami aspekt stále nedoceněný. Prakticky všechny

osobnostní vlastnosti i většina lidských postojů, a dokonce i zájmů je dědičná. Lidské individuální charakteristiky jsou však z tohoto hlediska mnohem méně prozkoumány než z hlediska vlivů prostředí, jak uvádí Oldřich Matoušek a Andrea Kroftová (2003, s. 21). Chování je podmíněno velice komplexně a dědičnost je pouze jedním z mnoha faktorů, které jej ovlivňují. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou kontrolu či hyperaktivitu, samy o sobě však tyto vlohy nevedou k páchání protiprávní činnosti. Genetická vloha má za následek pouze vyšší pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní jednání neuskutečnilo. Genetická vloha snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí (Matoušek, Kroftová 2003, s. 23).

Dědičné vlohy ke kriminálnímu chování lze velmi dobře prezentovat na jedné z klasických studií dědičnosti kriminálního chování. Jedná se o tzv. **adopční studie**, čili studie dětí, jenž byly krátce po narození svěřeny do péče adoptivních rodičů. Jednou z nejznámějších studií v této oblasti, uváděnou Oldřichem Matouškem a Andreou Kroftovou (2003, s. 25), je práce Sarnoffa A. Mednicka a jeho kolegů, opírající se o materiály zahrnující 14 427 adoptivních dětí, jejich biologických a náhradních rodin. Jedná se o adopce, k nimž došlo v Dánsku mezi lety 1927 do 1947. Analyzovány byly jen případy chlapců, protože kriminalita děvčat byla nepatrná. Výsledky studie ukázaly následující:

- v rodinách, kde nebyl ani biologický, ani adoptivní rodič usvědčen z trestného činu, mělo záznam v trestním rejstříku 13,5 % chlapců.
- v rodinách, kde byl usvědčen adoptivní rodič, mělo záznam 14,7 % chlapců, což proti předchozímu nepředstavuje statisticky významný rozdíl.
- v rodinách, kde byl usvědčen biologický rodič, mělo záznam v trestním rejstříku 20% chlapců
- v rodinách, kde se trestného činu dopustil biologický i adoptivní rodič, mělo záznam v trestním rejstříku 24,5% chlapců.

Tento výzkum ukázal, že dědičnost má na problematiku delikvence nemalý vliv. Nepotvrdil však existenci dispozice k určitému typu trestné činnosti, ostatně jako jiné. Podle Mednicka má biologická dispozice obecnou povahu, která souvisí se schopností přizpůsobovat se pravidlům. V jiném rozpracování dat Mednick zjistil, že děti adoptované chudými rodinami s nízkým společenským postavením, měly o 40 % větší pravděpodobnost kriminálního chování, oproti dětem adoptovaným rodinami z druhého konce společensko-ekonomického žebříčku. Což ukazuje na to, že lepší ekonomické podmínky a sociální postavení rodiny poněkud oslabují projevy dědičných dispozic ke kriminálnímu chování (srov. Matoušek, Kroftová 2003, s. 25).

V návaznosti na závěry zjištěné adopčními studiemi, lze konstatovat, že lepší společensko-ekonomické zázemí rodiny má značný vliv na snížení kriminality adoptivních dětí a to bez ohledu na vrozené dispozice, které si do života přináší od svých biologických rodičů. Nelze tedy popřít, že vnější vlivy převažují nad vlivy dědičnými. V souvislosti s biologickými vlivy je ovšem nutno také říci, že dispozice k delikventnímu chování mohou pramenit i z nejrůznějších poruch a poškození mozku (porodní komplikace, úrazy, infekční onemocnění matky v perinatálním období, intoxikace atd.).

Z tohoto hlediska však nemají význam jen biologické determinanty mající vztah k duševnímu životu člověka, ale též biologické anomálie či odlišnosti poznamenávající vzhled nebo zdravotní stav v nejširším slova smyslu, či jiná odlišnost biologické konstituce od průměrné populace. Takto poznamenáni jedinci často bývají pro svou vadu zesměšňováni a ocitají se na okraji dětského kolektivu, což sebou může přinášet neadekvátní reakce a takto frustrováni jedinci se poté velmi často schylují k neadekvátnímu – kriminálnímu chování, jako prostředku náhradního uspokojení a kompenzaci duševních a psychických traumat. Tyto biologické odlišnosti a jejich vztah ke kriminálnímu chování se do jisté míry mohou týkat také jedinců z minoritních antropologicky odlišných skupin (Rómové, Vietnamci atd.) (srov. Novotný, Zapletal 2004, s. 389).

„Biologické determinanty organismu mají však ještě další souvislost s kriminalitou. Například reakce jedinců na alkohol a drogy jsou výrazně individuální povahy podle vybavení organismu vhodnými protilátkami.“ Lidé reagují např. rozdílně na alkoholovou intoxikaci, což má zejména u mládeže zásadní význam, jelikož neznají své reakce na alkohol a nepředpokládají vyřazení kontrolních mechanismů. Nejnebezpečnější biologicky podmíněnou reakcí na alkoholové opojení je agresivita, která často stojí u zrodu sociálně patologického chování (Novotný, Zapletal 2004, s. 390).

Dalším rozhodujícím faktorem mající vliv na kriminální chování jsou **osobnosti dispozice jednice**, tedy vlastnosti určující povahu osobnosti a podmiňující k určité činnosti. Jde o *temperament, impulzivita, inteligenci, poruchy osobnosti*.

Temperamentem neboli vzrušivostí rozumíme dynamické vlastnosti člověka. Jde o soubor vlastností, které se projevují způsobem chování a reagování na určitý podnět. V souvislosti s temperamentem rozlišujeme Hippokratovu typologii temperamentů: sangvinik (krev) – vyrovnaná, veselá, ale emočně a názorově nestálá osobnost; flegmatik (sliz; hlen) – jde o osobnost emočně vcelku vyrovnanou, stálou, spokojenou, klidnou, apatickou, spíše pasivní bez velkých životních ambicí a požadavků, která nemá rád změny; melancholik (černá žluč) – osobnost vyznačující se pesimismem a strachem z budoucnosti, usiluje o

klid, nesnáší vypjaté situace, vzruchy, hlučnost, jeho city jsou trvalé, ale jejich intenzita se neprojevuje navenek, obtížně navazuje kontakty, vztahy, žije spíše vnitřním životem; cholerik (žluč) – je osobnost vznětlivá se sklony k impulzivnímu a agresivnímu jednání, je netrpělivý, panovačný, vyžaduje často od jiných ústupky, je egocentrický, emočně labilní (Šobáň, 2008, s. 15,23).

S temperamentem úzce souvisí **impulzivita**, u níž se také předpokládá podíl na kriminálním chování mládeže. Jde o *neschopnost odložit uspokojení*. Mnoho studií prokázalo, že osoby chovající se delikventně dávají přednost okamžitému uspokojení před uspokojením vzdáleným a to i v případech, kdy odměna za oddálené uspokojení je mnohokrát vyšší než zisk, který přinese okamžité uspokojení (Matoušek, Kroftová 2003, s. 55).

Úroveň rozumových schopností neboli stupeň **inteligence** patří k dalším disponujícím faktorům kriminálního chování. Rozumové schopnosti se za normálních okolností rozvíjejí na základě vrozených dispozic a působení vnějšího prostředí a výchovy. Jestliže jsou vrozené předpoklady nízké, nelze předpokládat, že by se z nich vytvořili zcela normální schopnosti ani sebelepší výchovou. Podle Ivany Zoubkové, Jaroslava Nikla a Vratislavy Černíkové (2001, s. 34) musíme ovšem vzít v úvahu i možnou výchovnou zanedbanost dítěte, kdy se jeho vlohy nemohou pro nedostatek podnětného působení příznivě rozvíjet. Negativní vliv na delikvenci dětí můžeme najít jak v inteligenci nadprůměrné, tak v inteligenci podprůměrné. Děti s podprůměrnou inteligencí mají vyšší potřebu skupinové identity, být plnohodnotným členem takové skupiny pro ně často bývá významnější, než ctít a respektovat morální a sociální normy. Osoby s nižším intelektem jsou také sugestibilnější a tedy více náchylní ke svedení k trestné činnosti a jejich schopnost řešit náročnější situace je omezena a proto se často schylují k řešení takovýchto situací společensky nepřijatelným způsobem (Novotný, Zapletal 2004, s. 391). Naopak děti s nadprůměrným intelektem mohou mít problém s tím, že ostatní kolem sebe mohou vnímat jako hloupé, podprůměrné a méněcenné z čehož může pramenit zneužívání a navádění ostatních.

Porucha osobnosti dříve *psychopatie*, je trvalý stav, projevující se nepříznivými nebo nadměrně zvýrazněnými vlastnostmi osobnosti, odchylkami v oblasti citového prožívání, uvažování i chování, zejména ve vztahu k druhým lidem a společnosti. Projevuje se narušením adaptace, maladaptivním až hrubě rušivým chováním, jehož důsledky nakonec trpí i sám jedinec, ale které způsobuje potíže především okolí. Tito lidé nemívají na své chování náhled a považují je za přiměřené. Mívají opakované konflikty v sociálním prostředí, jak uvádí Marie Vágnerová (2004, s. 255). Všechny tyto odchylky mají

stejný konstituční základ, ale utvářejí se během vývoje, kdy mohou být vhodným působením ovlivnitelné. Nelze je sice odstranit, ale je možno učinit je nenápadnými a neškodnými.

Ve vztahu ke kriminálnímu chování má nejčastější zastoupení *asociální (asociální) porucha osobnosti*. Typickým znakem této poruchy je egocentrismus, uspokojování vlastních potřeb bez ohledu na jiné, neschopnost ovládat své jednání, nezodpovědnost a bezohlednost vůči společenským normám, pravidlům a závazkům. Lidé trpící touto poruchou bývají emočně nezralí, labilní a vzrušiví, s nízkým prahem pro uvolnění agrese. Mívají potřebu silného vzrušení, těžko snášejí nudu a nejsou schopni adekvátního hodnocení situace. Vidí svět v extrémech, černobíle. Vztahy k lidem bývají problematické a konfliktní, proto bývají běžnou populací odmítáni. Mají slabě rozvinuté svědomí, neprožívají pocit viny, což přispívá k jejich subjektivnímu přesvědčení, že jsou v právu (Vágnerová 2008, s. 521-523). Intelektové schopnosti těchto osob nebývají narušeny, jedná se spíše o osoby sociálně zdatné s vysokou schopností manipulace v sociálních interakcích i vztazích. Na závěr této kapitoly bych uvedl statisticky významné rozdíly mezi lidmi, kteří se ocitly ve výkonu trestu a ostatní (nevězněnou) populací. Vězni podle Matouška a Kroftové (2003, s. 31):

- mají sníženou sebekontrolu
- mají nižší toleranci k chování jiných lidí
- mají nižší odpovědnost za svoje chování
- jsou impulzivnější
- méně přátelští
- méně zralí
- častěji mají pocit nadřazenosti a
- jsou více egocentričtí.

2.2 Exogenní příčiny

Exogenní faktory jsou činitelé vnější povahy, které působí na jedince z jeho vnějšího (sociálního) prostředí. Vývoj osobnost mladého člověka probíhá v určitém sociálním mnohohrstvém kontextu, který podle svého charakteru vhodně či nevhodně osobnost formuje. Stejně sociální prostředí nemusí na všechny jedince, kteří jsou jeho působení vystaveni, působit stejně. Naopak různí jedinci podle svého dosavadního psychického vybavení percipují vliv stejné sociální reality různě, někteří jsou vůči určitým

jevům či podnětům imunní, jiní velmi citliví (Novotný, Zapletal 2004, s. 391). Špatný vliv může mít tedy řada vnějších příčin, zejména rodinné prostředí jako celek, negativní působení vrstevníku a v dnešní době hrají nezanedbatelnou roli také alkohol a návykové látky.

Vliv rodinného prostředí, je považován za jeden z hlavních činitelů, který svým selháváním umožňuje kriminální chování dětí, protože má zásadní význam pro formování osobnosti a utváření hodnotového kodexu dítěte. Rodina jako celek, ale i působení jednotlivých členů má zásadní význam při primárním formování jedince. Těžko zastupitelnou roli má nejen matka dítěte ale i otec, resp. další členové rodiny jako jsou sourozenci či prarodiče. Všichni tito mají pro vývoj dítěte zásadní význam. Jde většinou o první sociální prostředí a systém se kterým se dítě ve svém životě setkává. Proto je nesmírně důležité jaké kvality rodina má a do jaké míry je schopna přiměřeně zajistit s věkem se měnící duševní a fyzické potřeby dítěte, rozvíjet jeho vrozené schopnosti a tlumit negativní sklony. Dítě se učí především pozorováním a napodobováním rodičů, přebírá – v prvním období života zcela nekriticky – jejich normy a hodnoty, způsoby řešení krizových situací a zastávání rolí (Novotný, Zapletal 2004, s. 391). V rodině se tedy utvářejí názory a morální kvality každého jedince. Podle toho, jaké dětství dítě prožilo, kdo jej v tomto velmi důležitém období vedl za ruku, co se dostalo do jeho rozumu a srdce z okolí je v rozhodující míře závislé jakým člověk se s něj stane v dospělosti, jaké postoje a názory bude k okolnímu světu zastávat.

Výchova dětí v rodině vyžaduje především vytvoření harmonického prostředí a souladu mezi rodiči a dětmi. Příklad rodičů je nejlepším výchovným prostředkem k ovlivnění a formování osobnosti dítěte a jeho názorů na společnost. Naopak nesoulad v rodině, nebo ještě hůře její rozpad, způsobují dospívajícímu dítěti vážná psychická traumata, oslabují dohled rodičů nad výchovou dítěte a vytvářejí prostor pro působení nežádoucích vlivů na dosud, ne zcela zformované názory, dospívající mládeže a představy o vzájemných vztazích mezi lidmi, o morálních cennostech a úkolech jedince nebo kolektivu v podmínkách společnosti.

Konkrétní příklady rodin, které se často objevují v anamnézách mladých delikventů:

a) *krátkodobá známost či nízký věk partnerů* = nevyzrálost a nepřipravenost rodičů na výchovné poslání, nedostatečné vzájemné poznání, které neumožňuje vytvoření soudržných a kooperativních vazeb, neujasněný vztah k výchovným úkolům, vznik rodiny bývá často náhodný, atd.

b) *nechtěné dítě* = vývoj dítěte je ovlivněn již v prenatálním věku duševní nepohodou stresované matky, po porodu pak dítě často vyrůstá v neklidném a nestabilním

prostředí, vznikají rozpory mezi rodiči, které často končí rozchodem a dítě se ocitá v neúplné rodině.

c) *nepřítomnost mužského či ženského vzoru* = neadekvátní sociální vývoj dítěte, neboť málokdy se jednomu rodiči podaří adekvátně zastoupit rodiče chybějícího.

d) *příchod nového partnera do rodiny* = zátěžová situace z hlediska dítěte, zejména tehdy, jestliže nový vychovatele není schopen navázat vhodné vazby s dítětem, dítě často jedná zkratovitě, provokativně či negativisticky, a to zvláště tehdy, jestliže takovou změnu pociťuje jako ohrožující.

e) *výchovné zanedbání* = nejen nedocenění rodičovských povinností, ale i např. Přílišnou i společensky pozitivní angažovaností, kdy rodiče nemají na dítě dostatek času. Rodiče, kteří si uvědomují své výchovné chyby, často nedostatek ve výchově kompenzují hmotným zabezpečením dítěte, přitom však mnohdy akcelerují asociální vývoj dítěte.

f) *zátěžové sociálněpatologické jevy v rodině* = alkoholismus a jiné toxikománie, prostituce či výrazně promiskuitní jednání rodičů, sourozenců či dalších lidí z nejbližšího sociálního okolí. Děti často vyrůstají v rodinném prostředí, které jim nezajišťuje ani nejzákladnější životní potřeby (dostatek jídla, oblečení). V rodinách se často objevují kriminálně závadové osoby, osoby s negativním postojem k práci, nebo s příživnickým životním stylem, což má na dítě negativní vliv.

g) *špatná sociálněekonomická úroveň rodiny* = nezaměstnaní rodiče, závislí na podpoře – špatná ekonomická úroveň rodiny, čímž se zvyšuje riziko majetkové trestné činnosti.

h) *přelidněnost bytů* = zdroj neustálých konfliktů mezi členy takto žijících rodin.

i) *rodiny s ekonomickým nadbytkem* = tzv. „zlatá mládež“. Mívají často pocit nedotknutelnosti, nudí se a hledají vzrušení za každou cenu, což může vyústit v trestnou činnost nebo v jiné sociálněpatologické jevy.

j) *nízká úroveň vzdělání rodičů* = rodiče často mívají pouze základní vzdělání, mnozí absolvovali pouze pomocné třídy základní školy. Chybí jim jakákoli další kvalifikace. Proto bývá také význam vzdělání v takových rodinách velmi podceňován. Rodiče jsou díky nedostatečnému vzdělání často nezaměstnaní, protože práci nemohou najít, ale často také proto, že práci vůbec nehledají. Tento fakt ovlivňuje životní styl mladých pachatelů a jejich hodnotovou orientaci mladých pachatelů (Novotný, Zapletal 2004, s. 392-395).

Na výše uvedených příkladech jsme si ukázali pohnutky, které mají vliv na negativní formování jedince v rodinném prostředí. Naopak faktory pozitivně ovlivňující vývoj dětí v rodině a tím pádem i snižující riziko vzniku kriminálního chování jsou:

a) společenské postavení rodiny: právě socioekonomický status rodiny je velmi často uváděn jako jeden ze znaků, které se velmi často objevuje u delikventní mládeže. V tomto ohledu ještě v 40-50 letech platilo, že zdrcující většina mladých delikventů pochází z nejchudších a nejméně vzdělaných rodin. V poválečné době bylo zaznamenáno markantní zvýšení kriminality u dětí ze středních vrstev a překvapivě i nárůstu počtů kriminálně jednajících dětí z nejlépe situovaných rodin. Přesto je však kriminální chování stále nejtypičtější pro děti pocházejících z nejnižších vrstev společnosti, jejichž rodiče mají nejnižší nebo žádnou kvalifikaci, kde je chudoba a nezaměstnanost. Novodobé přelévání kriminality do lépe situovaných rodin se dá interpretovat jako následek klesajícího vlivu rodiny na chování dospívajících dětí ve všech společenských vrstvách, kde se vyskytují případy nezájmu a nepřátelství rodičů vůči dětem. Paradoxně jsou tyto nepříznivé vlivy u těchto rodin lépe maskovány a hůře ovlivnitelné než u sociálně slabších rodin (Matoušek, Kroftová 2003, s. 41).

b) rodinné vazby: kvalita vazby mezi dítětem a rodiči, později mezi dítětem a ostatními členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje jedince. Vrozeným základem pevné vazby mezi členy rodiny je tzv. vazbové chování, pozorované i u zvířat. Pokud chybí přiměřená rodičovská péče mluvíme o tzv. deprivacím syndromu. Dítě má od narození potřebu ochrany a bezpečí, které hledá u nejbližšího dospělého. Pokud rodič opakovaně nedokáže přiměřeně reagovat na dětskou potřebu bezpečí, tak si dítě nevytvoří základní důvěru k dospělému a svou neuspokojenou potřebu vazby pak buď zdůrazňuje zesilováním emočních projevů tzv. *ambivalentní vazba*, v níž na povrchu převládá závislost, nebo ji naopak potlačuje a stylizuje se do úlohy nezávislého jedince tzv. *vyhýbavá vazba*, která je doprovázena staženým chováním. U jiných dětí se může vyvinout chaotická reakce na rodiče, kdy se střídají potřeby blízkosti rodiče s odmítáním, tzv. *dezorganizovaná vazba*, která je příznačná u týraných a zneužívaných dětí (Matoušek, Kroftová 2003, s. 42). Studie delikventně jednajících mladistvých, kteří popisují své rodinné prostředí jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o dítě. Rodiče jsou dětmi charakterizováni jako pasivní, odmítaví s nezájmem o potřeby dítěte. V takovém rodinném prostředí je pravděpodobnější, že se u dítěte vyvine některá z uvedených druhů nejisté vazby k rodičům a tím pádem i ke světu dospělých. Děti vyrůstající v kolektivních institucionálních zařízeních, které nikdy nepoznaly rodinné prostředí mají nejen oslabenou schopnost navazovat vztahy a nelézt v nich upokojení, mají i oslabený smysl pro neústavní realitu. Jejich delikventní chování může být i projevem naivity a „vrstevnické „

vidění světa, které neměly možnost porovnávat a usměrňovat v dlouhodobém vztahu k dospělému vzoru a mimoústavním institucím (Matoušek, Kroftová 2003, s. 43).

c) disciplína v rodině: uplatňování disciplíny v rodině je důležité pro osvojení a dodržování společenských norem. Provedenými výzkumy je prokázáno, že v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování nebo je jejich výchova nekonzistentní, tzn. že jednou rodiče dítě za přestupek trestají, jindy ne. Také příliš tvrdá disciplína s agresivním chováním k dítěti se častěji vyskytuje u rodin, jejichž děti mají problémy se zákonem. Děti vyrůstající v takovéto rodině vnímají agresivitu jako dovolený způsob chování. Také příliš drastické tělesné tresty se často mívají účinkem, protože dítě se rodiči vnitřně vzdaluje a schyluje k způsobu chování (lže, předstírá, manipuluje) jen aby se tvrdému trestu vyhnulo, čímž jsou paradoxně posilovány negativní způsoby chování, kterým má výchova zamezit. Takovéto způsoby uplatňování disciplíny prokazatelně předcházejí delikventnímu chování dětí a probíhají souběžně s ním. Zvláštním případem je *neuvědomělé rodičovské povzbuzování dítěte do delikventního chování*. To znamená, že rodič prostřednictvím dítěte uspokojuje své mimovědomé přání. Jde o nápadně povzbuzování k určitému chování dítěte, které navenek rodič neschvaluje či zakazuje. Tyto skryté tužby mohou rodiče sdělovat opominutím, nedůsledností, tolerancí, protichůdnými instrukcemi, které jsou pro cizího pozorovatele nerozluštitelné. Dítě se však s tímto skrytým přáním dospělého dokáže ztotožnit a vycítit jej. Psychoanalýza tento proces nazývá mezery v superegu - svědomí dítěte považuje za dovolená to, co by mělo být zakázané (Matoušek, Kroftová 2003, s. 44).

d) rodinná interakce: na delikventní chování dětí má nepochybně vliv také interakce jednotlivých členů rodiny, které se, v šedesátých letech, jako první dotkl psychiatr A. J. Ferreira, jenž způsob interakce v rodinách mladistvých provinilců zákona charakterizoval jako rozštěpenou dojnou vazbu. Šlo o polarizaci postoje otce a matky k delikventně se chovajícímu dítěti. Nejobvyklejší podobou takovéto polarizace je nekritické chování matky k dítěti a velmi kritické, odmítavé či žárlivé chování otce. Robert G. Wahler charakterizoval vztah v rodinách delikventních mladistvých jako vztahy recipročně manipulativní, kdy dítě manipuluje rodiče do neustálého kárání, rodiče zase svými pokusy zabránit přestupkům dítěte je do nich bezděky tlačí. Emocionální vazba je tedy narušována neustálým komandováním, vyžadováním a kritizováním (Matoušek, Kroftová 2003, s. 47). V tomto směru je nutno také zmínit, že na delikventní chování má vliv i řešení

konfliktů v rodině. Řadou výzkumů je také potvrzeno, že v rodině, kde je mnoho otevřených konfliktů mají děti větší sklon ke kriminálnímu chování než děti vyrůstající v harmonickém a klidném prostředí. Děti se s tímto způsobem řešení konfliktů konfrontují a přijímají ho za vlastní, jednak se co nejdříve snaží z takového prostředí uniknout. Proto je třeba rodinou interakci pozitivně posilovat případnou rodinnou terapií.

e) kvalita rodičovského dohledu: další kritérium, které lze v souvislosti s rodinou a delikventním chováním zmínit je dohled rodičů. Jde o informovanost a vědomí rodičů jak jejich dítě využívá svůj volný čas, s jakými kamarády či skupinami se stýká, kdy a v jakém stavu se vrací domů, kde se zdržuje atd. Studie Snydera a Pattersona z roku 1987 ukazují, že čím menší dohled rodiče nad svými dětmi mají, o to větší je pravděpodobnost, že se jejich dítě dopustí trestného činu, že se jej dopustí v časném věku, že jej bude opakovat a že půjde o závažný trestný čin. Je proto dobré mít nad dětmi a jejich volným časem náležitou kontrolu a to ve smyslu pravidelného docházení do zájmového či sportovního kroužku. Důležité ovšem je, aby dítě mělo o takovou to aktivitu zájem. Pokud dítě není ve svém volném čase dostatečně zaměstnáno a nudí se a pokud rodiče nemají možnost dohledu nad dítětem utváří se živná půda proto, aby se dítě dostalo do společnosti lidí, kteří jej mohou nasměrovat na kriminální dráhu, čemuž se věnuje další kapitola mé práce (Matoušek, Kroftová 2003, s. 43).

Většina mladých lidí tráví ve školních zařízeních tolik času, že tato zařízení lze považovat za jejich druhý domov a pedagoga za jednoho z rodičů, řečeno mírně nadneseně. Už Masaryk řekl, že dobrá škola ušetří peníze za kriminál, špitál a chudobinec, dobrá výchova a dobré učení má být co nejindividuálnější. Nelze proto pominout v rámci exogenních příčin **vliv školy**

Začátek školní docházky je pro dítě velmi významná změna v jeho životě. Dítě ztrácí výlučné postavení, které do té doby mělo v rodině a musí se přizpůsobovat novému prostředí a životnímu rytmu, který sebou škola přináší. Škola se k dítěti staví jako jednomu z mnoha, což vyžaduje aby se dítě přizpůsobilo a začlenilo do společností ostatních dětí ve škole (Zoubková, Nikl, Černíková 2001, s. 36). Třída včetně učitele má velký podíl na vývoji a formování osobnosti dítěte. Zpočátku je pro dítě nejvýznamnější osobou ve škole učitel, který se stává autoritou konkurující rodičů. S odstupem času však stále více nabývají na významu také spolužáci, vztahy a solidarita mezi nimi. Začínají se vytvářet skupinky dětí, které spojuje určitý společný činitel. Právě tyto subkultury mohou v některých případech býti zárodkem asociálních part, a to už u dětí na prvním stupni

základních škol. Jejich vzniku napomáhá neangažovanost učitele, resp. jeho zřetelné preferování či zatracování některých dětí. Svým jednáním či postoji tedy může pedagog chování dětí značně ovlivnit nebo alespoň nasměrovat (Matoušek, Kroftová 2003, s. 75).

Neukázněné nebo jinak zanedbané dítě, které vstupuje do školního prostředí nedostatečně připraveno a které se o ostatních žáků odlišuje může být trvale zařazeno do určité kategorie s negativními charakteristikami, stejně jako děti málo nadané. Dětská společnost brzy postřehne odlišné postavení tohoto žáka, kterého si poté dobírají, zesměšňují nebo dokonce šikanují. Takovému to jedinci poté nezbyvá nic jiného než stranění se třídního kolektivu nebo hledání jiných cest, kde by se uplatnilo, našlo ocenění a získalo oblibu (kradou, lžou, podvádějí, dostávají se do kontaktu s drogami či alkoholem atd.) Vyšší riziko sociálního selhání mají děti, resp. podskupiny dětí s vyšším potenciálem agresivity, s vlastním subkulturou „odpojenou“ od vlivu učitele a školy a napojenou na potenciální asociální vlivy.

Z uvedeného tedy vyplývá, že případné nedostatky v pedagogickém procesu oslabující potenciální pozitivní vliv školy, mohou v určitém stupni působit nebo podmiňovat nepříznivé formování osobnosti. Pedagog by tedy měl rozpoznat problémy v kolektivu a rodičům „problémového“ dítěte včas doporučit vhodnou alternativu řešení, jenž může být např. návštěva pedagogicko-psychologické poradny.

Vliv vrstevnických skupin zaujímá v procesu socializace osobnosti také velmi výrazný podíl. Mladí lidé v určitých etapách dospívání (nejvýrazněji v pubertě) prožívají potřebu osamostatnění a hledání své cesty. Většinou však nenacházejí cestu individuální, ale přihlašují se, často neuvědoměle, k určitým generačním životním stylům. Jde o proces, který probíhá u každého jedince individuálně v závislosti na jeho bio-psycho-sociální konstelaci, která má u některých spíše pozitivní tvůrčí náboj a u jiných zase negativně destruktivní. Účast dospívajícího dítěte ve skupině je tedy velmi zásadním prvkem jeho sociálního života. V rámci této skupiny může, snáz než v rodině, nalézt uznání, pochopení případně získat žádoucí sociální postavení či význam.

Dnešní děti a dospívající mládež tráví stále více času ve **formálních skupinách**, které jsou sestaveny za určitými cíli, jejich organizační struktura je dána a osoby jsou spjaty neosobním funkčním pojátkem (škola, zájmové a sportovní kroužky atd.), ale i v **neformálních skupinách** v místě bydliště, které vznikají spontánně a mezi členy jsou osobní funkční pojítka (party). Díky těmto skupinám se dítě dostává dříve a na delší dobu než kdysi do intenzivní interakce s vrstevníky. Je však otázkou jaký vliv na jedince interakce bude mít. Nepochybně záleží i na druhu společnosti, společenské vrstvě k níž děti přísluší, na instituci kterou navštěvují atd. Novodobá kriminologie zdůrazňuje, že

kriminalita mládeže je páchána téměř vždy v partách, tedy v neformálních vrstevnických skupinách, vznikajících převážně vydělením ze skupin formálních. Nejčastěji jde o spolužáky škol, učilišť, svěřenci stejných docházkových a pobytových zařízení pro rizikovou mládež“ (Matoušek, Kroftová 2003, s. 82).

Děti a mladiství, jejichž rodina neplní dostatečně svoji výchovnou a emocionální roly, častěji vyhledají uspokojení v náhradní sociální skupině, která je pro ně o to důležitější. V těchto skupinách poté dospívající lidé snadno přijímají morální normy skupiny, ztotožňují se s jejími negativními hodnotami a snadněji inklinují k asociálnímu jednání. U těchto osob je také mnohem důležitější, než je tomu u dětí z dobrým rodinným zázemím, aby byly partou vrstevníku přijati kladně. Obecně platí, že tam kde selhává rodina nastupuje vliv party.

Z jiného úhlu pohledu lze konstatovat, že ohrožený mladý člověk, především ten, který nemá dostatečně zvnitřněny pozitivní společenské normy a pohybuje se v podmínkách jenž jsou příznivé pro kriminalitu, bývá při páchání trestné či sociálněpatologické činnosti často pod vlivem silných skupinových mechanismů, které vnímá jako příkaz k provedení činu. Tato okolnost má o to větší význam, o co je nižší inteligenční úroveň dítěte spojená s vyšší sugestibilitou na podněty vnějšího okolí (Novotný, Zapletal 2004, s. 399).

Je tedy zřejmé, že pod vlivem skupinových mechanismů děti a mladiství snadněji inklinují k asociálnímu chování či jednání, ke kterému byl se individuálně bez vlivu skupiny nikdy neodhodlaly. Typickým příkladem jsou tzv. Rowdies, mladí fotbalový výtržníci, kteří se v emocionální atmosféře stadionu chovají pod vlivem agresivních vůdců docela jinak než individuálně.

Samozřejmě že i pro dítě vychovávané ve funkční rodině představuje každá vrstevnická skupina více nebo méně stresující nárok, obstat v očích vrstevníků. „Nároky na konformitu jsou ve vrstevnických skupinách obvykle vyšší než v jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, preferovaný hudební styl, postoje ke škole, rodině, opačnému pohlaví, ale také k sexualitě, kouření, drogám a alkoholu“ (Matoušek, Kroftová 2003, s. 83).

O **vlivu médií** na socializaci dnešních dětí, zejména televize a internetu nemůže být pochyb. Čas, který současné děti tráví sledováním televize nebo vysedáváním u počítače je v průměru větší než všechny mimoškolní aktivity. Přirozené prostředí je tak vytěsňováno prostředím mediálním a v dalším vývoji i virtuální realitou. Tyto dramatické změny v životním poli člověka patří k nejvýznamnějším ve vývoji lidského rodu. Zvláště sledování televize a internetu, nejfrekventovanější činnost dětí i mládeže, se stává dominantní

socializační institucí, což dokládá ve své práci Petr Sak (2000, s. 165). Tento trend má stále vzrůstající tendenci, čímž u dětí významně klesá zájem o četbu, kulturu a sportovní aktivity.

Samotné sledování televize či trávení času u počítačů (v souvislosti s problémem kriminality mládeže) by nebylo až natolik problematické. Významnou roli v tomto směru hraje hlavně obsah, který při trávení času u masmédií osoby preferují. Diskutovanou otázkou je nadměrná prezentace násilí jak v televizi na internetu tak tisku. Média věnují největší pozornost zejména případům závažné násilné trestné činy, které ovšem nezřídla prezentují v pojetí velmi vzdáleném od reality, postrádající komplexní, zasvěcený pohled pohnutek páčání těchto trestných činů a vyobrazení bolesti a utrpení obětí takového jednání. Totéž platí o zobrazení násilí ve filmech a na internetu. Otázkou může být, zda zprostředkování násilí působí na diváka, čtenáře a posluchače stimulačně či přináší spíše preventivní efekt. Jednoznačná odpověď neexistuje. Je ovšem prokazatelné, že prezentace násilí a agresivity v médiích, působí často jako kriminogenní faktor z hlediska napodobování způsobu páčání trestných činů. Nesporná rizika v tomto ohledu jsou především ve vztahu k dětem, kterým média sugerují představu, že násilí je běžnou formou chování a přispívá tak k citové otupělosti, zvláště ve vztahu k následkům agrese v denním životě (Novotný, Zapletal 2004, s. 295-296). Zcela novým problémem je stírání žánrových hranic mezi zpravodajstvím a zábavou. Jde o využití reálných záznamů z přepadení, agresivního chování na veřejnosti či z míst častých dopravních nehod, které pro zesílení účinku drastické záběry např. zpomalují či přibližují.

V souvislosti s kritikou médií a s jejím vlivem na kriminalitu dětí je třeba zmínit tzn. **pondělní syndrom**, který označuje zvýšenou agresivitou dětí ve školních zařízeních, kdy se odreagovávají od agresivity, kterou se „nabily“ během víkendu z médií (Zoubková, Nikl, Černíková 2001, s. 39). Negativní účinky televizního násilí se projevují především u dětí, které jsou k násilnému jednání disponovány dědičnými a konstitučními faktory, rodičovským nezájmem či nepřátelstvím a příslušností k delikventním skupinám (Matoušek, Kroftová 2003, s. 104).

V souvislosti s těmito vlivy na osobnost jedince je nutno také zmínit vliv počítačových her. Jde o fenomén, kterému se v 90 % věnují převážně chlapci. Platí zde, obdobně jako u médií, že samotné hraní počítačových her nemusí být z kriminologického hlediska, tak závažným problémem. Záleží na zvolené tématice dané počítačové hry. Problém však je, že většina upřednostňovaných her dětí je laděna násilně a je plná zloby, válčení a zabíjení. Velmi závažným problémem u těchto typu her je z mého pohledu zvláště to, že postavu z počítačové hry ovládá uživatel u klávesnice, který je do

agresivního prostředí hry velmi intenzivně vtažen a ztotožňuje se tím pádem i s charakteristikou postavy počítačové hry, které jsou v dnešní době zpracovány na velmi vysoké úrovni, což vtažení hráče ještě více umocňuje. Nahromaděnou agresi, pramenící z hry mohou uživatelé, interpretovat v reálném světě, kde jsou ovšem pravidla nastaveny velmi rozdílně, což může snadno vést k porušení normy.

Jak bylo ve výše uvedených kapitolách naznačeno, vznik a vývoj mladého delikventa je procesem, nikoli záležitostí jednorázového vzniku. Je výslednicí celé řady faktorů. Tyto faktory se vzájemně prolínají a podmiňují. Jako hlavní faktor se však shledává zejména ve špatný vlivu rodinného prostředí, nezáměr jak osobnost dítěte, tak o výsledky jeho školní činnosti. Z toho pramení mělkost rodinných citových vazeb, emocionální labilita, náhodný výběr kamarádů s možnou snahou uplatnit se v asociálních partách vrstevníků.

3 Prevence kriminality u dětí a mládeže

Slovo prevence pochází z latinských slov *praeveniō*, *īre* (předejít něčemu, předstihnout) a *praevertō*, *ere* (předcházet, zamezit). Z toho vyplývá, že jde o soustavu opatření, která jsou konaná za účelem předcházet nějakému nežádoucímu jevu. Prevence kriminality v našich podmínkách není záležitostí a myšlenkou posledních let. Různými formami, intenzitou a subjekty byla uskutečňována již od 70. let 20. století.

Prevenčí kriminality (v užším smyslu) rozumíme soubor nejrůznějších aktivit mimotrestního charakteru orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení. Půjde tedy o působení na faktory kriminality, na příležitosti a podněty k páchání trestných činů, o působení na potenciální pachatele a potenciální oběti a o vytváření zábran proti páchání trestných činů. Do takto koncipovaného pojmu prevence kriminality tedy nezahrnujeme prevenci represí“ (Novotný, Zapletal 2004, s. 172).

Již několikrát se v praxi ukázalo, že včas vykonaná prevence je velmi účinný způsob boje proti sociálně patologickým jevům. Náprava důsledků těchto jevů již bývá mnohem obtížnější a dost často i nákladnější záležitostí. I z tohoto pohledu je prevence velmi důležitá pro celou společnost.

Základním úspěchu prevence kriminality mládeže je její **včasné a dlouhodobé působení**. Vychází z předpokladu, že prevence kriminality mládeže je proces, který je nutné nezanedbat, neodkládat a začít s ním od nejtělejšího věku dítěte (Zoubková, Nikl, Černíková 2001, s. 42). Mezi jednotlivými subjekty prevence kriminality mládeže je zcela nezbytná vzájemná koordinace a součinnost, jelikož na prevenci kriminality mládeže se podílí celá řada subjektů – jednak jako jedinci, jednak jako instituce. Priorita náleží rodině, škole, médiím. Nositelem preventivních aktivit mohou být instituce státní, např. instituce působící v sociální sféře, policie, státní zastupitelství, soudy, vězeňství i nestátní, např. zájmová a politická sdružení občanů, církve, občanské iniciativy, nadace aj.. Bez koordinace jednotlivých aktivit, může docházet k dublování, překrývání či křížení jednotlivých aktivit na některých úsecích a jinde k jejich absenci čímž se snižuje výsledný efekt prevence (Zoubková, Nikl, Černíková 2001, s. 43).

3.1 Druhy prevence kriminality

Podle toho, komu jsou preventivní aktivity adresovány, rozeznáváme **prevenci**

primární, sekundární a terciální.

Primární prevence kriminality mládeže je zaměřena především na široké pozitivní ovlivňování hodnotové orientace dětí od útlého věku až po mladé dospělé. Zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. „Působí tedy celoplošně v tom smyslu, že působí na každého, aniž by brala v úvahu stupeň jeho kriminálního ohrožení nebo kriminální rizikovitosti. Primární prevence má často charakter nepřímé strategie. Oblast hospodářské, sociální, kulturní a právní politiky nelze posuzovat pouze z hledisek možných kriminogenních a kriminálně preventivních účinků. Jde pouze o jedno z mnoha hledisek, nicméně svůj význam má (Novotný, Zapletal 2004, s. 189). Důležitým hlediskem v tomto směru je např. hospodářský rozvoj regionu a tím snižování nezaměstnanosti, výstavba a plánování plnohodnotných částí měst se sportovním a kulturním vyžitím volného času a apelovat na vytváření sociálního prostředí umožňující dobré sousedství s přiměřenou a přijatelnou sociální kontrolou a tím preventivně snižovat možnost sociálněpatologického jednání. Těžiště primární prevence tedy spočívá v rodinách, ve školách a v lokálních společenstvích. K primární prevenci dochází i ze strany státu, který by se měl postarat o prosazení práv a o rychlé a správné fungování státních kontrolních instancí, čímž posílí u většiny občanů důvěru v právní řád a vytvoří příznivou atmosféru pro jeho respektování.

Sekundární prevence se zabývá rizikovými jedinci a skupinami dětí a mladistvých, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti (specializovaná sociální péče), nebo jsou ohroženy sociálně patologické jevy (např. drogové a alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, vandalismus, extremismus, dlouhodobá nezaměstnanost). Sekundární prevence spočívá také v práci terénních sociálních pracovníků („streetworkerů“), kteří se pohybují mezi takto ohroženou mládeží v jejím přirozeném prostředí. Zaměřují se především na:

- tzv. „děti ulice“ trávící většinu volného času bez dozoru a které jsou tak potencionálními oběťmi a možnými nositeli patologického chování,
- skupiny „party“, vyznačující se negativistickými a agresivním přístupem k okolí.

Preventivní aktivity by měly být přesně cílené a mělo by se pamatovat na to, aby nedocházelo k stigmatizaci. Na druhé straně může mít u potenciálních pachatelů svůj význam odstrašující generálně preventivní působení trestní justice (tzv. generální prevence), neboť potencionální pachatele odstrašuje výše, rychlost a neodvratnost trestu, která za protiprávní chování následuje. Tím se vytváří prostředí, které není živnou půdou pro kriminalitu. Značnou důležitost může mít sekundární prevence zaměřená na překonávání kriminogenních situací, které můžou mít podobu nádražní haly, kde se

koncentrují různé kriminální živly, narkomani, bezdomovci, ale i dezorganizované městské čtvrti (Novotný, Zapletal 2004 s. 190-191).

Terciární prevence, se orientuje na ty mladé lidi, kteří se již dopustili trestné činnosti, a na ty, kteří se již v minulosti stali oběťmi trestných činů. Spočívá zajištění co nejrychlejší odborné pomoci a eliminaci recidivy kriminality i sociálně negativního jednání (šikany, prostituce, záškoláctví, útěků z domova) a resocializaci kriminálně narušených mladých osob (vzdělání, pomoc při získávání pracovního uplatnění a bydlení, rodinným poradenstvím) (Zoubková, Nikl, Černíková, 2001, s. 44). U obětí trestných činů půjde i o předcházení sekundární viktimizaci, o napravení následků trestného činu a o poskytnutí potřebné pomoci. U pachatelů půjde o jejich sociální reintegraci, kterou se zabývá penologie – nauka o výkonu trestu (Novotný, Zapletal 2004, s. 191). Dalo by se polemizovat, zde se ještě jedná o prevenci nebo již represi či léčbu.

3.2 Struktura prevence kriminality

Podle obsahového zaměření dělíme preventivní aktivity na sociální prevenci, situační prevenci a viktimologickou prevenci

Sociální prevence je zaměřena nejdříve, protože je zaměřena na sociální kriminogenní faktory a na jejich překonávání či jejich neutralizaci. Sociální prevence je orientována na takové sociální kriminogenní jevy jako jsou prostituce, alkoholismus a jiné toxikomanie, nezaměstnanost, chudobu, záškoláctví, extremistické skupiny, kasina, bezdomovci, aj., na deformace v oficiální politice, právním řádu, působení médií a na otázky kriminálně preventivního působení či socializačního působení rodiny, školy, sociálních služeb či jiných institucí (Novotný, Zapletal 2004, s. 173).

Společnost a stát dociluje žádoucího stupně konformity lidského chování zejména **vnější kontrolou lidského chování**, která záleží na fungování normativních systému a subsystému. Jde především o právní a mravní řád daného společenství.

Jedním z prvotních předpokladů prevence kriminality je kvalitní zákonná úprava, včetně stability a přehlednosti právního řádu, její kvalifikovaná aplikace a její efektivní využívání kontrolními institucemi a mechanismy, jenž má stát k dispozici. Při správném fungování vznikne společenské klima příznivé zákonům a jejich dodržování a nepříznivé zamořování společnosti kriminalitou. Preventivní význam v tomto směru nemají jen státní instituce ale i obce, jednotlivé subjekty i občané. Každá společnost ke svému přežití a řádnému fungování vyžaduje shodu i na dodržování určitých nepsaných norem, jako jsou mravní řád, morálka, zvyky, obyčeje, rituály a etiketa. Největší kontrolní silou v této oblasti

je veřejné mínění, jenž je schopno jednotlivce, který také normy nedodržuje vystavit obecnému opovržení, hanbě a posměchu, nebo v opačném případě ho podpořit svou chválou a povzbuzením. Značnou úlohu v sociální prevenci mají média, která působí na společnost i laickou veřejnost tím, jaký obraz kriminality jim podávají a jak objektivně referují o trestních věcech. Také preventivní pozitivní vliv médií na společnost je bezesporu velmi významný a účinný. Příkladem buď v poslední době velmi povedená kampaň prevence zaměřená na silniční dopravu „Nemyslíš, zaplatíš“, která je podle mého názoru zásadní, v pozitivním slova smyslu, celou populaci ČR. Nicméně možnosti médií v pozitivní prevenci je i přesto stále velmi málo využívána i když její význam je dalekosáhlý.

Za další a spolehlivější kontrolou je považována **vnitřní kontrola lidského chování** neboli seberegulace vlastního chování. Jde o dosažení a vytvoření systému vnitřních zábran a je jedním z hlavních cílů socializačního procesu, který prochází každý lidský jedinec. Ideálním účelem socializace je internalizace sociálně aprobovaných hodnot a norem, které by se měly stát nedílnou součástí osobní identity. V socializaci sehrává nejdůležitější roli mikroprostředí, ve kterém dítě a mladiství vyrůstá, tedy rodina o jejímž vlivu jsem popsal výše v souvislosti s rodinou. Hned pro rodině zaujímá místo škola. Patrně nejširší pole působnosti k aktivitám sociální prevence nabízí sféra volného času, kde právě riziková mládež vyžaduje velmi taktní přístup a kde se uplatňují zejména terénní a sociální asistenti – streetworkeri (Novotný, Zapletal, 2004, s. 173-180).

Situační prevence staví na zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech a za určitých okolností. Prostřednictvím opatření režimové, fyzické a technické ochrany se snaží kriminogenní podmínky minimalizovat. Nejefektivněji působí při omezování majetkové trestné činnosti. Úspěšnost situační prevence je vysoká, je však podmíněna adekvátní volbou opatření a finančními a personálními prostředky do ní vloženými. Těžiště odpovědnosti za opatření situační prevence nesou především občané a obce a v rámci vymezených kompetencí i Ministerstvo vnitra, respektive Policie ČR (www.aplikace.mvcz.cz).

Při srovnání výsledků prevence sociální a situační, můžeme konstatovat, že prevence situační je pro svou rychlost, jednoduchost a dostupnou cenu preferovanější než prevence sociální. Její výsledky jsou bezprostřednější a zřetelnější a účinnost určitého programu situační prevence je snadněji ověřitelná (Novotný, Zapletal 2004, s. 187). Dále je ovšem třeba zmínit, že jde často pouze jen o prevenci krátkodobou a zaměřenou na jeden druh páchané trestné činnosti, což může vést k teritoriálnímu přesunutí kriminality nebo zaměření se na jiný druh trestné činnosti.

Prevence viktimnosti je orientována především na potenciální a skutečné oběti

trestných činů. Je založena na konceptech bezpečného chování, diferencovaného s ohledem na různé kriminální situace a psychickou připravenost ohrožených osob.

Prevence viktimmnosti by měla zahrnovat přípravu dětí na osvojení si a uplatňování preventivních opatření, kterými by mohly snížit riziko svého ohrožení kriminalitou. Nemusí probíhat pouze informativní formou, může docházet i k nácviku konkrétního reagování v ohrožující situaci. V praxi se jedná o skupinové i individuální zdravotní, psychologické a právní poradenství, trénink v obranných strategiích a propagaci technických možností ochrany před trestnou činností. Kriminologové rovněž v souvislosti s prevencí viktimmnosti vypracovávají různá doporučení, návody a rady, jak například předejít krádežím aut, vloupáním do bytů, atd. Rovněž existují odborné příručky týkající se chování v případě napadení pachatelem (křičet či nekřičet o pomoc, jak navazovat s pachatelem klidný rozhovor, jak využít lsti, zda klást či neklást odpor, apod.). Užívá metody sociální i situační prevence, a to podle míry ohrožení na primární, sekundární i terciární úrovni.

3.3 Situace v České republice

Kvantitativní nárůst a kvalitativní změny v oblasti kriminality a výskyt nových sociálně patologických jevů (včetně nárůstu problémů spojených s nezákonnou výrobou, obchodem, nabídkou i pouliční dostupností a konzumací omamných a psychotropních látek) po roce 1990 vyvolaly naléhavou potřebu uplatňovat v rámci kriminální politiky novou koncepci vyváženosti represe a prevence a vytvořit nový systém prevence kriminality (Zoubková, Nikl, Černíková, 2001, s. 47).

Vzhledem k těmto potřebám byl koncem roku 1993 naší republiky zřízený Republikový výbor pro prevenci kriminality, který je vrcholovým státním orgánem prevence. Zasedají v něm zástupci všech zainteresovaných ministerstev a zástupci Mezirezortní protidrogové komise. Výbor má 19 členů a předsedá mu ministr vnitra.

Na Ministerstvu vnitra ČR existuje zvláštní odbor prevence kriminality, který má za úkol poskytovat podporu i prostředky obecním zastupitelstvům a státním i nestátním organizacím, jež se prevencí zabývají. Své úkoly v oblasti prevence mají i jednotlivá ministerstva (Matoušek, Kroftová 2003, s. 288).

Těžiště systému prevence je soustředěno na místní úroveň, jelikož zkušenosti praxe ukazují, že rizikovými jednotlivci a skupinami, kriminogenními situacemi a opatřeními proti jednotlivým druhům trestné činnosti, ale i obětem trestné činnosti a pocitem bezpečnosti občanů se mohou zabývat nejefektivněji města a obce.

Od roku 1996 je vládou podporována prevence kriminality na místní úrovni, která je

realizována prostřednictvím tzv. Komplexního součinnostního programu prevence kriminality. Nutným předpokladem pro úspěšnou realizaci je součinnost co nejširšího spektra subjektů, od rodičů, učitelů a vychovatelů až po orgány státní správy, samosprávy, policie, nestátních a charitativních organizací i podnikatelských subjektů. Na základě rozboru bezpečnostní situace města a v souladu s metodickým doporučením Republikového výboru pro prevenci kriminality může město zpracovat Komplexní program prevence kriminality. Konečná verze programu pak musí být schválena zastupitelstvem obce, tím se mu dostane politické závaznosti a může být financován z rozpočtu města. Jejich činnost iniciuje, řídí a koordinuje manažer prevence kriminality zřízený ministerstvem vnitra (Zoubková, Nikl, Černíková, 2001, s. 53-54).

4 Trestní řízení se zaměřením na mládež

V roce 2003 došlo v České republice k významné a v jistém smyslu přelomové změně v oblasti posuzování odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. Stalo se tak přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ZSM), který nabyl účinnosti 1. ledna 2004.

Tento zákon umožňuje nové přístupy v řešení antisociálního jednání mladých lidí. Již v § 1 citovaného zákona se zdůrazňuje, že projednáváním protiprávních činů dětí mladších 15 let a mladistvých se má sledovat prvořadě to, aby se mladý člověk jednak zdržel dalšího páchaní protiprávních činů a podle svých sil a schopností přispěl k nápravě újmy, která vznikla jeho protiprávním činem, jednak – a to zejména – aby si „našel společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji“.

Do doby účinnosti zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže byla problematika trestní odpovědnosti, trestání a trestního stíhání mladistvých řešena v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon a v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Trestní odpovědnost a trestání mladistvých bylo obsaženo v hlavě sedmé, § 74 až § 87 trestního zákona, řízení proti mladistvým bylo upraveno v hlavě desáté § 291 až § 301 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád. Přestože v těchto ustanoveních byla vyjádřena zvýšená péče, kterou je nutno v celospolečenském zájmu mládeži věnovat (srov. čl. 32 odst. 1 *Listiny základních práv a svobod*, kde je zaručena zvláštní ochrana), byla takto právní úprava považována již za nedostatečnou, a proto byl dne 25. 6. 2003 přijat ZSM.

Smyslem nové právní úpravy ZSM bylo komplexně upravit hmotně právní i procesní aspekty trestání mládeže, nově konstituovat systém specializovaných soudů mládeže a jasně vymezit ucelenou škálu možných reakcí na trestnou činnost mládeže (důvodová zpráva k ZSM).

Východiskem pro novou právní úpravu problematiky trestního řízení ve věcech mládeže se stala koncepce **restorativní justice** (neboli obnovující spravedlnost). Toto pojetí se výrazně liší od tradičního, trestně právního pojetí, neboť jejím prvořadým cílem je obnova trestným činem narušených či poškozených mezilidských a sociálních vztahů. V rámci tohoto způsobu kriminálně chovající se jedinec přebírá za svůj čin odpovědnost a aktivně se podílí na odstranění způsobeného následku či újmy činem způsobené. Tento přístup eliminuje možnou stigmatizaci mladistvých pachatelů a zároveň působí výrazně výchovněji než pouhé formální odsouzení k neosobní trestní sankci (Musil, Kratochvíl,

Šámal a kol. 2007, s. 740), a proto se osvědčil právě u pachatelů z řad mládeže a stal se tak klíčovým východiskem pro koncepci zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Účelem zákona je dát k dispozici vhodná opatření pro přerušení antisociálního směřování jedince, dát mu možnost nápravy chybných činů a zejména pomoci mu nalézt sebe jako plnohodnotného člena lidského společenství. Už samotná nová terminologie zákona, která nahrazuje termín „trestný čin“ slovem „provinění, nebo čin jinak trestný“, dává najevo, že zákonodárce věří v možnou nápravu pachatele (Večerka, Holas a kol. 2009, s. 5).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je zákonem **speciálním (lex specialis)**, což znamená, že pokud nemá pro nastalou situaci speciálního ustanovení, použije se podle povahy věci některé ustanovení obecných předpisů, kterými jsou:

- Trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- Občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů) (Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, 2004, s. 5-6).

4.1 Vymezení trestní odpovědnosti ZSM

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže nepřinesl očekávané snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, která je nadále spojována s dovršením patnácti let věku dítěte.

Zákon ZSM v ustanovení § 89 odst. 1, stejně jako trestní zákoník v § 25 (dříve v § 11 odst. 1 tr. zákona) stanoví, že **před dosažením věku patnácti let** se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo a tudíž **nejsou trestně odpovědné**. Jimi spáchané protiprávní činy za této situace nemohou být trestněprávně postižitelné, a to, ani když jinak naplní všechny znaky skutkové podstaty určitého trestného činu, resp. provinění. Děti proto nelze za takové činy v trestněprávní rovině trestat, nic však nebrání tomu, aby byly v reakci na ně použity jiné typy opatření stanovené zákonem. V tomto ohledu je platná právní úprava plně v souladu s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána, zvláště pak s *Úmluvou o právech dítěte* (Šámal, Válková, Sotolář, Hrušková, 2004, s. 790).

O trestní odpovědnosti mladistvého pachatele pojednává ustanovení § 5 odst. 1

ZSM, které v tomto směru zavádí, po vzoru zákona č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží (srov. § 2 odst. 2), a některých zahraničních úprav tzv. **podmíněnou či relativní trestní odpovědnost či přičetnost**, dříve nazývanou i pochybnou přičetností. Podle důvodové zprávy k ZSM je mladistvý zásadně trestně odpovědný podle tohoto zákona, který však reflektuje skutečnost, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti zejména okolo 15 let věku je u jednotlivých mladistvých velmi rozdílný, a proto stanoví, že „*mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný*“ (Šámal, Válková, Sotolář, Hrušková 2004, s. 40-41).

4.2 Specializace policistů v trestním řízení ve věchem mládeže

Ve věcech protiprávních činů páchaných mládeží se postupuje odlišně než v případě trestných činů páchaných dospělými, jak již ostatně vyplývá z předchozích kapitol. U dospělých pachatelů trestných činů Police ČR postupuje podle ustanovení zákona 141/1961 o trestním řízení soudním (trestní řád). V případě mladistvých pachatelů se postupuje v souladu se **zákonem č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže**, což přináší jistá specifika i pro práci Policie ČR.

Police ČR má v rámci trestního řízení ve věcech mládeže vyčleněny specialisty z řad policistů služby kriminální policie a vyšetřování (SKPV), kteří jsou vybíráni ze zkušených vyšetřovatelů, kteří provádějí trestní řízení delší dobu, mají dostatek osobních a životních zkušeností a v neposlední řadě i osobní předpoklady či odborné vzdělání zaměřené na problematiku mládeže. Na územním odboru vnější služby SKPV Nový Jičín, kde jsem také služebně zařazen, jsou v rámci této problematiky vyčleněni tři policisté. Je samozřejmé, že problematika kriminality mládeže se dotýká okrajově každého policisty.

Tito specialisté z řad policie plní zejména úkoly policejního orgánu při šetření, prověřování a vyšetřování protiprávních činů páchaných mládeží a na mládeži, případně plnění těchto úkolů koordinují. Zajišťují činnost na úseku prevence protiprávních činů páchaných mládeží a na mládeži, navrhují preventivní opatření a podílejí se na jejich realizaci. V neposlední řadě spolupracují s ostatními orgány v trestním řízení, s orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), s Probační a mediační službou (PMS) a dalšími subjekty, které se podílejí na ochraně, výchově a vzdělávání mládeže a péči o ni (tj. školy, školská a zdravotnická zařízení a další subjekty státní a nestátní sféry působící v oblasti péče o mládež) (*Závazný pokyn policejního prezidenta č. 169/2009, čl. 4*).

V rámci odborné připravenosti, musí policisté plnit úkoly na úseku mládeže absolvovat pedagogicko-psychologické školení, včetně školení týkající se zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, na základě čehož získají certifikát opravňující je vykonávat trestní řízení na úseku mládeže. V návaznosti na *Závazný pokyn policejního prezidenta č. 169/2009* jsou tito policisté soustavně povinni získávat, osvojovat a prohlubovat své znalosti:

- sociálně patologických jevů ovlivňující zdravý duševní a mravní vývoj mládež,
- způsobů a forem protiprávních činů mládeže, zejména protiprávních činů souvisejících s informační kriminalitou, toxikomanií, prostitucí a komerčním sexuálním zneužíváním mládeže,
- zásad kriminalistické taktiky, psychologie a souvisejících oborů (tj. pedopsychologie, pedopsychiatrie, pedagogiky nebo pediatrie) a jejich uplatňování,
- problematiky mládeže umístěné ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy,
- syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN) s využitím poznatků minimalizující následky tr. činů,
- právních předpisů týkajících se problematiky mládeže.

Zvláštní pozornost specialista věnuje zejména pokračujícímu nebo opakujícímu se závadovému chování mládeže, spáchanému především pod vlivem alkoholu nebo návykových látek a na útěku ze zařízení. Mládeži, u které se již v předškolním nebo raném školním věku projevují sklony k závadovému chování a závažným protiprávním činům mládeže a protiprávním činům páchaným na mládeži, které hrubě narušují její další duševní a mravní vývoj.

Osobně ve specializaci policistů zabývajících se trestním řízením mládeže vidím značný přínos a smysl odrážející se ve zkvalitnění práce a přístupu k mládeži. Vyčlenění policisté, tedy alespoň v rámci našeho oddělení, se zabývají pouze problematikou mládeže, čímž si prohlubují a rozšiřují znalosti této problematiky a stávají se z nich kovaní odborníci a to nejen v aplikaci práva, ale hlavně v přístupu k dětem a mladistvým. Specializace se také odráží v dobré osobní a místní znalosti mladých přestupců zákona, což se pozitivně odráží i při vyšetřování a objasňování skutků.

4.3 Spolupráce Policie ČR s dalšími institucemi

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže věnuje značnou pozornost zjištění poměrů ve kterých dítě či mladiství žil před a v době spáchání činu i jeho aktuální životní situaci.

Přitom reaguje i na nutnost objasňovat tyto skutečnosti s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu, zejména k osobě, která skutek spáchala a jejím aktuálním osobním poměrům.

V této souvislosti by měly významnou roli sehrát mimo jiné komplexní zprávy o poměrech dětí a mladistvých, připravené příslušným orgánem sociálně - právní ochrany dětí a případně též Probační a mediační službou.

ZSM rozlišuje

a) zjištění poměru mladistvého podle § 55 ZSM, které musí být provedeno v každé trestní věci mladistvého pachatele. V odstavci 2 poté konkretizuje, co má být obsahem tohoto zjištění: *„zjistit stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychováván, jeho chování před spácháním provinění a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, včetně posouzení tohoto, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné, ochranné nebo opatření“*. Zjišťování probíhá obligatorně, v každé věci, co nejdříve na počátku trestního řízení a ukládá je kterýkoli orgán činný dle ZSM, v praxi zejména policejní orgán.

Zprávu vypracovává příslušný OSPOD (tj. obecní úřad obce s rozšířenou působností, zastoupený pověřeným zaměstnancem, *tzv. kurátorem mládeže*), případně Probační a mediační služba. Činnost probačních úředníků a asistentů by se měla koncentrovat zejména na šetření příčin spáchání provinění vzhledem k možnosti vyřízení trestní věci cestou alternativních způsobů řízení, kterými jsou podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, odstoupení od trestního stíhání, již v přípravném řízení.

b) zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého podle § 56, která se zpracovává, je-li to nezbytné k zjištění podrobnější informace pro další postup a pro uložení nejvhodnějšího opatření mladistvému. Obsah této zprávy je podrobněji vymezen v odst. 3 a je vypracovávána, je-li to nezbytné pro zjištění podrobnějších informací:

- pro další postup řízení,
- pro uložení nejvhodnějšího opatření.

Vypracování zprávy ukládá v řízení před soudem předseda senátu (samosoudce), v přípravném řízení státní zástupce (specializovaný na věci mládeže) a vypracovává ji příslušný orgán sociálně-právní ochrany dítěte, příp. PMS. K této zprávě je dle zákona nutno přihlédnout při konečném rozhodnutí ve věci (viz § 65), ať je činí soud, nebo státní zástupce.

OSPOD má společně s PMS v řízení proti mladistvým a dětem mladším patnácti let

nezastupitelnou roli, přičemž činnosti obou institucí by se měly prolínat a vzájemně doplňovat v průběhu celého trestního řízení (Večerka, Holas a kol. 2009, s. 7-8).

Pracovník OSPOD se zaměřuje zejména:

- na osobní anamnézu mladistvého – věk, stupeň jeho zralosti,
- na rodinné poměry mladistvého, včetně jeho vztahu k rodičům, stupeň vlivu rodičů na něho a vztah mezi mladistvým a jeho širší rodinou a blízkým sociálním okolím (přehled opatření realizovaných v souvislosti s výkonem sociálně právní ochrany dítěte a jejich účinnost),
- na záznamy o školní docházce, jeho chování ve škole a prospěchu a je-li zaměstnán i na skutečnosti významné pro posouzení jeho chování v zaměstnání.

Pracovník PMS se zaměřuje zejména na:

- provedení analýzy příčin provinění (činu jinak trestného) a potřeb mladistvého včetně zhodnocení možností pozitivních změn chování a rizik sociálního selhání za účelem navržení nejvhodnějších opatření,
- na postoj k provinění a ochotu mladistvého zajistit nápravu způsobených škod nebo odčinění dalších následků, včetně jeho motivace a reálných možností odstranění následků provinění, jakož i zájmu o zprostředkování mediace,
- zjištění potřeb a zájmů poškozeného v souvislosti s odstraněním následků provinění, včetně jeho zájmu o zprostředkovanou mediaci,
- na přehled předchozích provinění a realizovaných opatření vůči mladistvému, jakož i popis jejich výkonu,
- na zjištění motivace mladistvého podrobit se výchovným opatřením již v průběhu trestního řízení a na doporučení případného poskytovatele vhodného a dostupného probačního programu, či jiného vhodného programu sociálního výcviku, psychologického poradenství apod. (viz §§ 15-19 ZSM) (Večerka, Holas a kol. 2009, s. 13-14).

Z uvedeného lze vyvodit, že rozdíl mezi činnostmi PMS a OSPOD, je zejména v tom, že OSPOD šetření především okolnosti týkající se minulosti mladistvého, kdežto PMS se soustředí zejména na přítomnost a budoucnost mladistvého.

4.4 Specifika páchané trestné činnosti mládeže

Důležitým znakem kriminality mládeže je výrazná neschopnost odložit uspokojení

svých potřeb na pozdější dobu nebo se některých potřeb vzdát. Jsou puzeni rychle uspokojit své potřeby, nečekat na vhodnější konstelaci podmínek pro svůj záměr, mají rádi „přímou akci“ bez dlouhých odkladů. Z čehož pramení jeden z typických rysů a projevů trestné činnosti mládeže, kterým je nedostatečná plánovitost přípravy trestného činu, který většinou páchají bez promyšlené dlouhodobější přípravy. Svědčí o tom náhodnost místa, nevhodný výběr nástrojů, volba špatného času provedení deliktu, nedokonalá konspirace a zastření stop.

Kriminalitu mládeže provází také neadekvátnost jednání, která se projevuje snahou dosáhnout svých životních cílů společensky nepřijatelným způsobem. Mladí lidé obecně mají tendenci k radikalismu a nekompromisnosti, k braní spravedlnosti do svých rukou, ke zdánlivě přímočarému a „inovovanému“ řešení různých komplikovaných životních situací.

U mladých pachatelů se též setkáváme s použitím brutálního násilí, vůči osobám či věcem. Často samotná hodnota odcizených věcí je neúměrně nízká v porovnání se škodou způsobenou často zbytečně. Podobně svou nejistotu přehlušují bezúčelnou agresí a při zastírání trestného činu si počínají velmi brutálně. Často se ukazuje, že např. samotné provedení loupežného jednání je pro pachatele důležitější než zisk, který z tohoto počínání vzešel (Novotný, Zapletal 2004, s. 382).

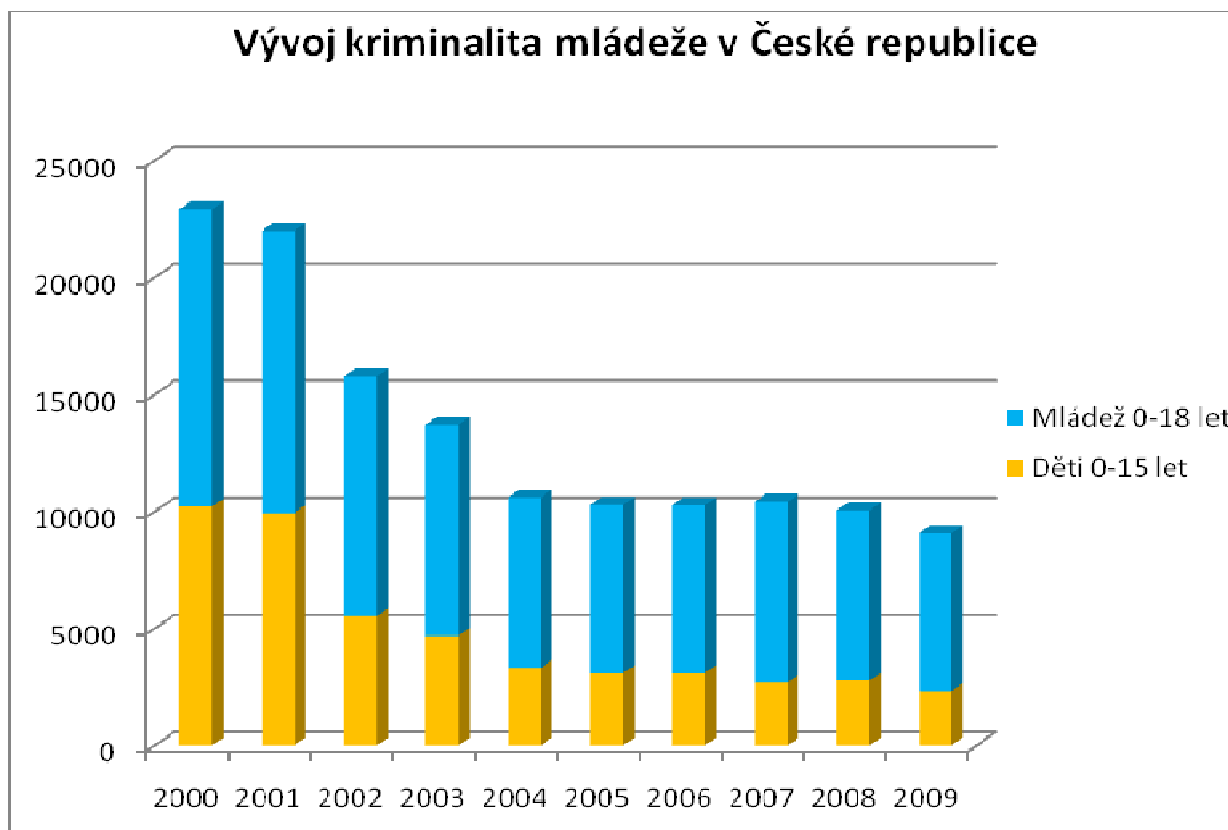
Kriminalita mládeže často nese rysy vývojového stádia mladého člověka. Objektem zájmu či předmětem útoku jsou hlavně věci atraktivní pro dospívajícího jedince i věci, které jsou módní či žádané. Mladí lidé podléhají velké, stále se obměňující nabídce hmotných statků, doprovázené reklamou či vrstevnickými standardy, přičemž nedisponují potřebnými finančními prostředky pro jejich legální získání a proto se uchylují k prostředkům nelegálním.

Stále častěji je majetková trestná činnost spojována s potřebou mladistvých toxikomanů získat si prostředky na drogu (Novotný, Zapletal 2004, s. 383). Nelegální drogy patří mezi komodity, jejich cena je vyšší než cena gramu čistého zlata. Pro somaticky závislé uživatele je prakticky nemožné financovat svůj návyk legálními způsoby a dopouštějí se jednak obchodování s drogami, jednak (a především) majetkové trestné činnosti. Zpeněžením lupu získají v průměru jen 30 % jeho hodnoty. Musejí tedy nelegálně získat zboží v trojnásobné hodnotě, než je cena jejich denní dávky (Kalina a kol. 2003, s. 68).

5 Vývoj trestné činnosti mládeže na území ČR

Ze statistických údajů, které jsou k dispozici na internetových stránkách Policie ČR (www.policie.cz) jsem vypracoval graf, ve kterém jsem se zaměřil na vývoj objasněné trestné činnosti mládeže v ČR za období do roku 2000 do roku 2009 (Graf č. 1). Data v grafech a tabulkách jsou uváděna v absolutních číslech.

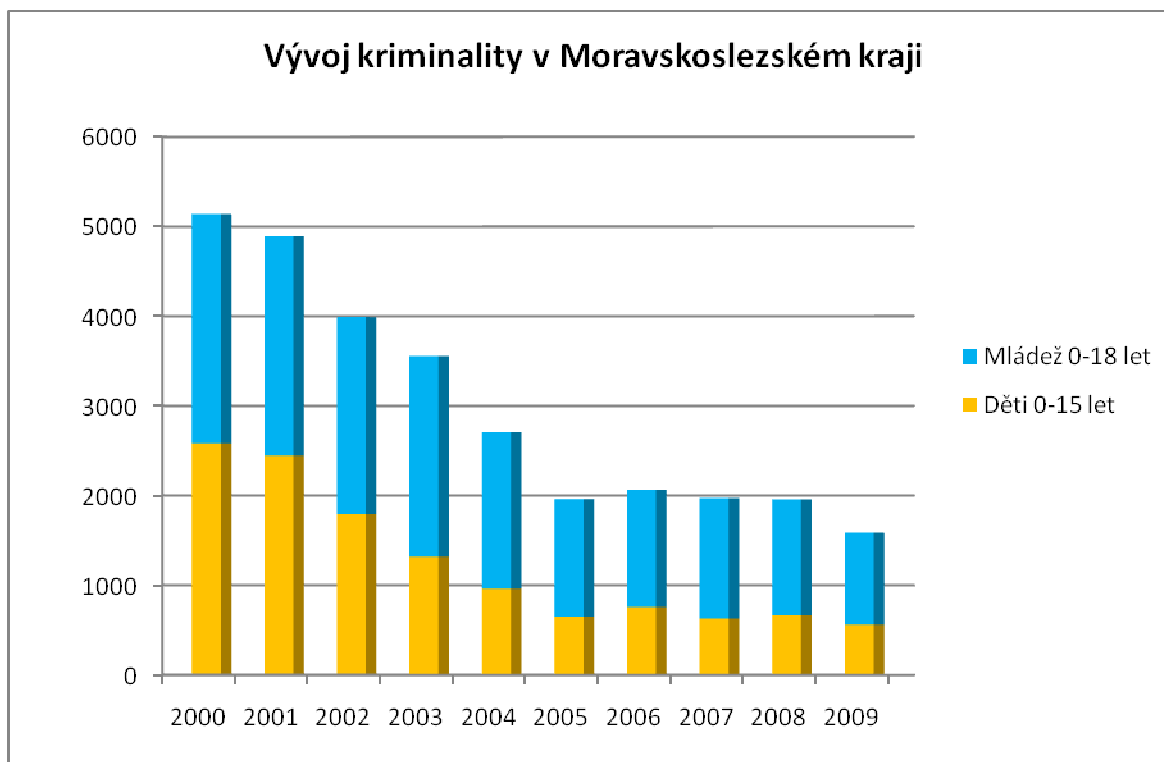
Graf č.1



Ze zpracovaného grafu č. 1 je velmi dobře patrný vývoj dětské kriminality, včetně podílů činů jinak trestných, jenž se dopustili děti do 15 let věku. Na výrazném poklesu trestné činnosti po roce 2001 se podílela zejména novela trestního zákona č. 265/2001Sb. s účinností od 1. ledna 2002, kterou se změnila definice škody způsobené trestným činem (ust. § 89 odst. 11 trestního zákona). V důsledku této novely trestního zákona došlo k navýšení těchto škod, jenž jsou formálním znakem skutkových podstat zejména majetkových trestných činů, a majetkové delikty se nově staly trestným činem až od způsobené škody převyšující 5000,- Kč z původních 2000,- Kč. I přes tuto novelu je oproti letům 2002 a 2003 viditelný značný pokles trestné činnosti zhruba o 1/3. Od roku 2004 se objasněná trestná činnost mladistvých, včetně činů jinak trestných, spáchaných dětmi do 15 let se v ČR stabilizovala na hodnotě okolo 10000 skutků ročně.

Tento trend se odráží také ve vývoji kriminality mládeže objasněné na území Moravskoslezského kraje do jehož působnosti patří také územní odbor Nový Jičín v němž jsem služebně zařazen a další územní odbory Bruntál, Opava, Frýdek – Místek, Karviná a samozřejmě i městské ředitelství Ostrava. Oproti celorepublikovému trendu se tedy téměř neliší. (Graf č. 2).

Graf č. 2



5.1 Nejčastěji páchaná trestná činnost mládeže na území Moravskoslezského kraje

V závěrečné části bakalářské práce jsem se zaměřil na nejčastěji páchanou trestnou činnost mládeže na území Moravskoslezského kraje za poslední desetiletí, tedy období od roku 2000 do roku 2009. Počty jednotlivých trestných činů, včetně druhů trestné činnosti jsem seřadil podle roků do tabulek, ze kterých je vývoj dobře patrný.

V roce 2000 tedy bylo na území Moravskoslezského kraje zjištěno celkem 60463 trestných činů, ze kterých se 30871 podařilo objasnit, což činí asi 51 %. Mládež z tohoto počtů skutků spáchala 5140, z čehož 2580 skutků měly na svědomí nezletilý, tedy děti od 15 let věku (tabulka č. 1).

Tabulka č. 1: Moravskoslezský kraj – rok 2000				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	32	29	0	0
Násilné činy	5528	4774	559	257
Mravnostní tr. činy	336	294	58	15
Majetkové tr. činy	41195	12946	4087	2172
Ostatní krim.činy	2813	2671	315	97
Zbývající krim. činy	4308	4126	100	35
Hospodářské činy	6251	6031	21	4
Celkem	60463	30871	5140	2580
Celá ČR	391469	172245	22918	10216

V roce 2001 bylo na území Moravskoslezského kraje zjištěno celkem 54884 spáchaných trestných činů, ze kterých se podařilo objasnit 29771, tedy asi 53 %. Mládež se na tomto počtu podílela 4718 skutky, kdy 2370 z nich spáchaly děti mladší 15 let, kteří v tomto roce měli na svědomí také 2 vraždy (tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Moravskoslezský kraj – rok 2001				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	36	34	0	2
Násilné činy	5258	4624	561	310
Mravnostní tr. činy	331	302	57	18
Majetkové tr. činy	36464	12721	3741	1925
Ostatní krim.činy	2956	2757	359	117
Zbývající krim. činy	4376	4180	126	61
Hospodářské činy	5468	5143	48	15
Celkem	54884	29771	4718	2370
Celá ČR	358577	155827	21984	9926

V roce 2002 bylo na území Moravskoslezského kraje zjištěno celkem 55179 spáchaných trestných činů z čehož téměř 52 %, tedy 28633 skutků, bylo objasněno. Mládež se na tomto počtu podílela 3990 skutky, kdy 1793 z nich spáchaly děti mladší 15 let (tabulka č. 3).

Tabulka č. 3: Moravskoslezský kraj – rok 2002				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	44	41	0	0
Násilné činy	5754	4729	610	293
Mravnostní tr. činy	381	321	57	21
Majetkové tr. činy	33178	10387	2745	1278
Ostatní krim.činy	3889	3330	420	140
Zbývající krim. činy	4982	4474	106	44
Hospodářské činy	6951	5351	52	17
Celkem	55179	28633	3990	1793
Celá ČR	357740	135581	13714	4692

V roce 2003 bylo na území Moravskoslezského kraje zjištěno celkem 53788 spáchaných trestných činů, z nichž se podařilo objasnit pouze 25281, což činilo jen 47 % objasněnosti. Mládež se na tomto počtu podílela 3555 skutky, ze kterých 1319 bylo spácháno dětmi mladšími 15 let (tabulka č. 4).

Tabulka č. 4: Moravskoslezský kraj – rok 2003				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	19	18	0	0
Násilné činy	5490	4308	616	276
Mravnostní tr. činy	373	305	72	26
Majetkové tr. činy	33388	9264	2276	850
Ostatní krim.činy	4006	3458	431	115
Zbývající krim. činy	4598	4190	97	30
Hospodářské činy	5933	3756	63	22
Celkem	53788	25281	3555	1319
Celá ČR	372341	151492	15780	5541

V roce 2004 bylo na území Moravskoslezského kraje zjištěno 51023 spáchaných trestných činů, ze kterých se 25085 podařilo objasnit, což je asi 49 %. Mládež se na tomto počtu podílela 2708 skutky, z nichž 960 byly spáchány dětmi mladšími 15 let. Mladistvý pachatelé měly v tomto roce na svědomí 4 vraždy a 1 vražda byla spáchána nezletilým dítětem, což vrhá stín na jinak velmi pozitivní vývoj dětské kriminality v tomto roce oproti letům předchozím (tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: Moravskoslezský kraj – rok 2004				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	39	39	4	1
Násilné činy	5617	4390	574	199
Mravnostní tr. činy	371	311	52	17
Majetkové tr. činy	30198	9067	1636	616
Ostatní krim.činy	4115	3526	304	80
Zbývající krim. činy	4961	4403	72	24
Hospodářské činy	5722	3532	66	23
Celkem	51023	25085	2708	960
Celá ČR	351629	134444	10607	3319

V roce 2005 bylo na území Moravskoslezského kraje zjištěno celkem 35144 spáchaných trestných činů, ze kterých se podařilo objasnit asi 48 % tedy 16781 skutků. Mládež z tohoto počtu spáchala 1961 skutků, ze kterých 652 spáchaly děti mladší 15 let. Za uplynulé desetiletí se jednalo o rok s nejnižší kriminalitou jak u mládeže tak i dospělých přestupců zákona (tabulka č. 6)

Tabulka č. 6: Moravskoslezský kraj – rok 2005				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	12	12	0	0
Násilné činy	3384	2480	361	134
Mravnostní tr. činy	237	202	38	9
Majetkové tr. činy	19984	5533	1157	393
Ostatní krim.činy	2786	2367	291	82
Zbývající krim. činy	3007	2693	58	10
Hospodářské činy	5734	3494	56	24
Celkem	35144	16781	1961	652
Celá ČR	344060	135281	10287	3086

V roce 2006 došlo na území Moravskoslezského kraje opět k mírnému nárůstu celkové trestné činnosti. Zjištěno bylo 36993 spáchaných trestných činů, ovšem objasněno bylo pouhých 16445 trestných činů, což činilo asi 44,5 %. Mládež, se na tomto počtu podílela 2129 skutky, ze kterých 759 spáchaly děti mladší 15 let (tabulka č. 7).

Tabulka č. 7: Moravskoslezský kraj – rok 2006				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	23	21	0	0
Násilné činy	3154	2232	329	122
Mravnostní tr. činy	179	131	27	5
Majetkové tr. činy	22158	5620	1244	531
Ostatní krim.činy	2314	1932	338	52
Zbývající krim. činy	4120	3663	138	20
Hospodářské činy	5068	2867	53	29
Celkem	36993	16445	2129	759
Celá ČR	336446	133695	10272	3090

V roce 2007 došlo na území Moravskoslezského kraje opět k mírnému zvýšení celkové trestné činnosti na 39727 spáchaných trestných činů, ze kterých se podařilo objasnit 16358 trestných činů, což činilo asi 41 %. Mládež se na tomto počtu podílela 1971 skutky z toho 631 spáchaly děti mladší 15 let. Trestná činnost mládeže se tedy i přes celkový nárůst trestných činů snížila (tabulka č. 8)

Tabulka č. 8: Moravskoslezský kraj – rok 2007				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	14	13	0	0
Násilné činy	3154	2044	351	131
Mravnostní tr. činy	208	158	40	8
Majetkové tr. činy	23860	5075	1119	388
Ostatní krim.činy	1788	1267	212	52
Zbývající krim. činy	5993	5421	212	37
Hospodářské činy	4724	2393	37	15
Celkem	39727	16358	1971	631
Celá ČR	357391	138852	10419	2710

V roce 2008 došlo na území Moravskoslezského kraje ke spáchání 40951 trestných činů, ze kterých se podařilo objasnit procentuálně nejméně skutku za sledované období, a to pouze asi 36,5 % což dělal 14989 skutků. Mládež se na tomto počtu podílela 1958 skutky, ze kterých 667 spáchaly děti mladší 15 let (tabulka č. 9).

Tabulka č. 9: Moravskoslezský kraj – rok 2008				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	19	18	0	0
Násilné činy	2775	1736	317	126
Mravnostní tr. činy	221	152	32	11
Majetkové tr. činy	26317	5003	1114	420
Ostatní krim.činy	1874	1160	247	67
Zbývající krim. činy	6010	5401	219	32
Hospodářské činy	3735	1519	29	11
Celkem	40951	14989	1958	667
Celá ČR	343799	127906	10419	2783

V posledním sledovaném roce 2009 bylo na území Moravskoslezského kraje zjištěno celkem 41731 spáchaných trestných činů, ze kterých bylo objasněno opět pouze asi 38,5 %, což bylo 16124 skutků. Mládež měla na svědomí 1586 skutků a děti mladší 15 let 562 skutků (tabulka č. 10).

Tabulka č. 10: Moravskoslezský kraj – rok 2009				
	zjištěno	Objasněno	mládež	z toho děti
Vraždy	22	19	0	0
Násilné činy	2601	1683	309	116
Mravnostní tr. činy	245	173	33	12
Majetkové tr. činy	27073	5464	897	307
Ostatní krim.činy	1995	1364	347	127
Zbývající krim. činy	6391	5918	164	20
Hospodářské činy	3404	1503	64	20
Celkem	41731	16124	1586	562
Celá ČR	332829	127604	9061	2333

Ze statisticky zpracovaných dat za období od roku 2000 do roku 2009 pro Moravskoslezský kraj jsem zjistil, že nejčastěji páchanou trestnou činností mládeže, ale i dospělých pachatelům, jsou **trestné činy majetkové**, které výrazně převyšují ostatní páchanou trestnou činností. Což ostatně koresponduje i s celkovým vývojem trestné činnosti na území celé ČR.

Velkou část z těchto majetkových trestných činů páchaných mládeží zaujímá především tzv. krádež prostá, do které lze zahrnout například kapesní krádeže, krádeže vozidel, krádeže věcí z vozidel, krádeže v bytech, apod. Další velkou část majetkových trestných činů představují tzv. krádeže vloupáním a to hlavně do bytů, domů, chat, restaurací, obchodů. Do majetkových trestných činů lze započítat rovněž trestné činy poškozování cizí věci, kterých se mládež také často dopouští.

Druhou nejpočetnější skupinou páchaných trestných činů mládeže byla podle dostupných statistik na území Moravskoslezského kraje **násilná trestná činnost**, tedy kromě let 2006 a 2009, kde je vystřídala trestná činnost ostatní. Do této trestné činnosti řadíme včetně vražd, které mám jako nejzávažnější trestný čin ve vypracovaných tabulkách zvláště, také loupeže, úmyslné ublížení na zdraví, vydírání, porušování domovní svobody apod.. Jedná se tedy o závažnou trestnou činnost, při které dochází, mimo jiné, ke škodě na zdraví a psychické újmě.

Třetí nejvíce zastoupenou trestnou činností páchanou mládeží na území Moravskoslezského kraje jsou **trestné činy ostatní**, mezi které patří např. sprejerství, maření výkonu úředního rozhodnutí, nedovolenou výrobu a držení psychotropních látek a jedů, výtržnictví apod..

Čtvrtou skupinou, co do počtu spáchaných činů mládeží, na území Moravskoslezského kraje, je **zbývající trestná činnost** mezi kterou řadíme např. silniční dopravní nehody, ohrožení pod vlivem návykové látky, šíření poplašné zprávy atd.

Nejméně páchanými skutky mládeží jsou trestné činy **hospodářské a mravnostní**. Mezi mravnostní trestnou činností patří pohlavní zneužívání, znásilnění, ohrožování mravnosti apod., a mezi hospodářské trestné činnosti radíme např. neoprávněné držení platební karty, podvody, porušování autorských práv, zpronevěra apod.. Přestože trestné činy mravnostní spadají do nejméně páchané trestné činnosti mládeže, kdy se na území Moravskoslezského kraje tyto počty v letech 2001-2009 ročně pohybovaly v rozmezí 38-72 skutků, je nutno dodat že se taktéž jedná o činy velmi závažné ohrožující zdraví, psychický a mravní vývoj jedince.

Z provedené analýzy je od roku 2000 do roku 2005 v Moravskoslezském kraji vidět značné snížení kriminality mládeže z původních 5140 skutků na 1961 skutků a poté od roku 2005 do roku 2009 trestná činnost mládeže spíše kolísá - okolo 2000 skutků ročně. Pokles v letech 2000 a 2001 je nutno přičíst novele trestního zákona č. 265/2001 účinné od 1.1.2002, o které jsem psal výše a díky níž došlo ke zvýšení hranice škody u majetkových trestných činů z 2000,- Kč na 5000,- Kč. Od roku 2000 do roku 2008 je také vidět značný procentuální pokles objasňenosti trestné činnosti, což může být v počtu činů

páchaných mládeží významným faktorem, jelikož u neobjasněného činu nelze určit, zda byl spáchán dospělým, mladistvým či nezletilým pachatelem.

6 Závěr

Z výsledků statisticky zpracovaných dat, masmédií, odborné literatury a z každodenní praxe policisty jsme vyhodnotil, že kriminalita mládeže je stále problémem společnosti, a proto jsem se ve své práci pokusil částečně odpovědět na nejzávažnější otázku, jaké jsou příčiny vzniku sociálněpatologického či delikventního chování u dětí a mladistvých.

V úvodní části práce jsme poukázal, že vznik problémového chování dětí a mládeže ovlivňuje celá řada faktorů, a to jak biologických, osobnostních tak i společenských (rodina, škola, vrstevníci, média).

Největší vliv na správné formování lidského jedince ve společnosti a k jeho budoucím perspektivám má především jeho rodina a její zázemí. Rodiče by měli dbát nejen na fyzické zdraví svých dětí, ale stejnou měrou také na zdraví psychické.

Další velmi důležitým faktorem k společensky žádoucím začlenění jedince do společnosti je hned po rodině škola. Ta je po mnoho let druhým domovem každého z nás, a proto právě mezi rodinou a školou by měla fungovat ta nejlepší spolupráce.

Potvrzuje se, že značnou pozornost v této oblasti je nutno věnovat také prevenci, která má významný přínos ke snižování kriminality mládeže hlavně do budoucna. Bezesporu je nutno říci, že preventivní programy se stále zdokonalují. Nicméně nesmíme opomenout, držet krok se změnami ve společnosti, která jde ve všech směrech obrovským tempem kupředu, a proto je důležité, aby zainteresované instituce byly koordinovány a vytvářely při vzájemné spolupráci jeden kompaktní celek, jež by dokázal včas a cíleně reagovat na společenské změny.

Důležitou změnu v problematice kriminality mládeže přineslo přijetí zákona č. 218/203 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který je koncipován prvořadě na obnovu trestným činem narušených mezilidských a sociálních vztahů a jeho méně represivní pojetí, oproti tradičnímu trestněprávnímu, je zaměřeno především do budoucna s cílem působit preventivně. Tento zákon o soudnictví ve věcech mládeže s sebou přináší také úzkou spolupráci mezi orgány podílejícími se na trestním řízení ve věcech mládeže, zejména orgánem sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službou, čemuž jsem se v práci také krátce věnoval.

Přestože jsem při statistickém rozboru dětské kriminality na území Moravskoslezského kraje zjistil oproti dřívějším létům pokles, který se v podstatě kryje s celorepublikovým trendem, je toto zjištění pouze relativní, neboť ze spisových materiálů Policie ČR vyplývá, že naopak stoupá agresivita činů páchaných mládeží, což je jev velmi znepokojující.

Resumé

Bakalářská práce „Kriminalita mládeže v Moravskoslezském kraji“ pojednává o problematice kriminality dětí a mladistvých v české společnosti a reflektuje současnou situaci. Jejím cílem je nejprve objasnit příčiny vzniku delikventního chování a poukázat na rizikové faktory ovlivňující sociálněpatologické jednání delikventní mládeže, a to především působením vlivů rodiny, školy a vrstevníků. Poukazuje na možnosti prevence jak v kontextu regionálním, tak celorepublikovém. V neposlední řadě práce nastiňuje koncepci současného přístupu k mládeži v trestním řízení vedeném policií a spolupráci s orgány a institucemi na tomto řízení se podílejícími, včetně jejich vzájemné spolupráce. V závěru práce je popis vývoje kriminality mládeže na území ČR ve srovnání s vývojem v Moravskoslezském kraji, a to včetně nejčastěji páchané trestné činnosti.

Literatura

- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009.
- KALINA, K. a kol. *Drogy a drogové závislosti 1, dotisk 1. vydání* Praha: Úřad vlády ČR, 2003.
- KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.
- MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. Přepracované vydání*. Praha: C.H. Beck, 2007.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2004.
- SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000.
- ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže komentář*. Praha: C. H. Beck, 2004.
- ŠOBÁŇ, T. *Obecná psychologie a psychologie osobnosti*. Univerzita Ostrava, 2008
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008.
- VEČERKA, K., HOLAS, J. a kol., *Mládeže v kriminologické perspektivě* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009.
- ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha: Policejní akademie, 2001.
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže ze dne 6.2.2003*
- Usnesení č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod č. 2/1993Sb.*
- Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte*
- Zákon č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží*
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon*
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)*
- Zákon 94/1963 Sb. o rodině*
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád*
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích*
- Zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí*
- Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže*
- Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník*

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 169/2009 ze dne 28.12.2009

Ministerstvo vnitra ČR. Archiv2008, bezpečnost a prevence. [on-line]. [Cit. 24-6-2010].
Dostupná z www: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/system/pojmy/1.1.htm>>

Policie ČR. Archiv, statistika [on-line]. [Cit. 24-6-2010].
Dostupná z www: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/statistiky/index.htm>>

Anotace

ANOTACE

Jméno a příjmení:	David Krupp
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Kriminalita mládeže v Moravskoslezském kraji
Název v angličtině:	Juvenile Delinquency in the Moravian-Silesian Region
Anotace práce:	Práce pojednává o problematice kriminality dětí a mladistvých v naší společnosti, poukazuje na příčiny vzniku delikventního chování, rizikové faktory a možnosti prevence. Dále se zaměřuje na koncepci trestního řízení ve věcech mládeže, přístup a spolupráci zainteresovaných institucí a porovnává vývoj kriminality mládeže a nejčastěji páchané trestné činnosti na územní ČR a Moravskoslezského kraje.
Klíčová slova:	Dítě, mladistvý, mládež, delikvence, kriminalita, trestný čin, provinění, čin jinak trestný
Anotace v angličtině:	Work deals with problems of juvenile delinquency in our society, points to the causes of delinquent behavior, risk factors and prevention possibilities. It then focuses on the concept of criminal proceedings in juvenile cases, access and collaboration of interested institutions and compares the development of juvenile delinquency and crime, often committed in the territory of the Czech Republic and in the Moravian-Silesian Region.
Klíčová slova v angličtině:	Child, youthful, youth, delinquency, criminality, crime, offence, otherwise criminal act
Přílohy vázané v práci:	1 – CD ROM
Rozsah práce:	50 s. (96808 znaků)
Jazyk práce:	CZ